

Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Uygulanan Öjenik Politikaların Spora Yansımaları:

Beden Terbiyesi Kanunu Üzerine Bir İnceleme

Zühre AYVAZ¹

¹Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Erzincan.

Orijinal Makale

Gönderi Tarihi: 13.05.2022

Kabul Tarihi: 13.06.2022

DOI:10.25307/jssr.1116251

Online Yayın Tarihi: 30.06.2022

Öz

İrk ıslahı bilimi olarak tanımlanabilen öjeni, mükemmel ve üstün insan toplulukları meydana getirmeyi amaçlayan politikalar içermektedir. Dolayısıyla öjeni, bireylerin ve toplumun devlet tarafından yeniden biçimlendirildiği bir politikadır. Yirminci yüzyılda yayılmaya başlayan öjenik politikalar, genellikle sağlık, nüfus, beden terbiyesi ve spor alanlarında karşımıza çıkar. Türkiye'de öjenik uygulamalar erken Cumhuriyet Türkiye'si döneminde, İkinci Dünya Savaşı öncesinde görülse de öjenik eğilimlere geç Osmanlı döneminde rastlanılmaktadır. Çalışma Geç Osmanlı döneminde başlayan beden siyaseti ve öjenik eğilimlerin erken Cumhuriyet Türkiye'sindeki beden terbiyesi ve spor konuları üzerine etkilerini içermektedir. Bu kapsamda resmî öjenik politikaların en açık bir kanıtı olan 3530 Sayılı Beden Terbiyesi Kanunu incelenmiştir. Bu kanun günümüz Türkiye'sinin spor örgütlenmesinin de temeli kabul edilmektedir. Çalışmanın amacı beden terbiyesi ve spor alanlarında öjeni düşüncesinin, geç Osmanlı döneminden erken Cumhuriyet Türkiye'sine gelişim seyrini ve Beden Terbiyesi Kanunu'nun öjenik boyutlarını ortaya koymaktır. Böylelikle erken Cumhuriyet Türkiye'sinde öjenik spor politikaları okumalarının daha anlaşılır kılmak amaçlanmaktadır. Çalışmanın yöntemi belirtilen dönemi kapsayan beden politikaları ve öjeni konularına dair çalışmalar üzerine yapılan bir literatür araştırmasına dayanmaktadır ve doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemlerine dair aile, nüfus, spor, sağlık ve beden ile ilgili politika ve yasal düzenlemelerine ilişkin kitap, makale, tez vb. gibi belgeler veri kaynağı olarak kullanılmıştır. Ayrıca Beden Terbiyesi Kanunu'nun ruhunu ortaya koyan TBMM Zabıt Ceridelerinden bilhassa faydalanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Erken Cumhuriyet Türkiye'si, Öjeni, Spor Politikaları, Beden Terbiyesi Kanunu.

Reflection of Eugenic Policies Applied in Early Republican Turkey on Sports: The Law of Physical Education

Abstract

Eugenics, which can be defined as the science of eugenics, includes policies aimed at creating perfect and superior human societies. Thus, eugenics is a policy in which individuals and society are reformed by the state. Eugenics, which began to spread in the twentieth century, has been on the rise in nation-states, especially before the World War II. Eugenic policies, which began to spread in the twentieth century, are usually encountered in the fields of health, population, physical education and sports. Although eugenic practices were observed in Turkey during the early Republican Turkey, before the World War II, eugenic tendencies were encountered in the late Ottoman period. The study includes the effects of physical education and eugenics trends that started in the late Ottoman period on physical education and sports issues in early Republican Turkey. In this context, the Physical Education Law No. 3530, which is the clearest evidence of official eugenic policies, has been examined. This law is also considered the basis of the organization of sports in modern Turkey. The aim of the study is to reveal the course of development of eugenics thought in the fields of physical education and sports from the late Ottoman period to the early Republican Turkey and the eugenic dimensions of the Physical Education Law. Thus, it is aimed to make it more understandable for students to read eugenic sports policies in early Republican Turkey. The method of the study is based on a literature review on studies of body policies and eugenics issues covering the specified period and the document review method was used. Books, articles, dissertations, etc. on the policies and legal regulations related to the family, population, sports, health and body related to the late Ottoman and early Republican periods such documents were used as data sources. In addition, the records of the Grand National Assembly of Turkey, which reveal the spirit of the Physical Education Code, have been used in particular.

Keywords: Early Republican Turkey, Eugenics, Sport Policies, The Law of Physical Education.

¹ Sorumlu yazar: Arş. Gör. Zühre AYVAZ, E-posta: ztoglu@erzincan.edu.tr

GİRİŞ

Beden ve nüfus kavramlarının siyasetin konusu olması Foucault’nun “yaşam üzerine iktidar” kavramı etrafında izah edilir. Foucault’ya göre 17 ve 18. yüzyıllarda farklı iktidar türlerinin ortaya çıkmış, feodal toplumlardaki insanların yaşam tarzlarıyla ilgilenmeyen iktidar modeli yerini, kapitalizm ile birlikte herkesi gözetleyen yeni bir iktidar modelini almıştır (Foucault, 2015). Yaşam üzerine iktidar mekanizması, anatomo-politika ve biyo-politika olmak üzere farklı zamanlarda ortaya çıkan ve birbirine zıt bağlamlar taşımayan iki eksen etrafında şekillenmiştir. Anatomo-politikası, “beden siyaseti üzerinden kurulan” iktidar biçiminde görülür ve temelinde “bedenlerin bireyselleştirilmesi ve sağlayacağı yararın artırılması” amacı yer almaktadır. Bu amaca ulaşmak için yapılması gereken disiplinci teknikler ile belirli normlar doğrultusunda bireysel bedenleri şekillendirmektir (Foucault, 2003). Böylelikle güçlü ve sağlıklı bir millet nihai hedeftir (Özçakır ve Yıldırım, 2016). Biyo-politika ise on sekizinci yüzyılın sonlarında ortaya çıkan, “yaşatma ve ölüme bırakma” hakkını benimseyen (Foucault, 2018) ve “yaşamı sağlama, destekleme, güçlendirme, çoğaltma ve düzenleme” yetkisine sahip olan iktidar modelinde görülür (Foucault, 2003). Foucault’ya göre biyo-politikaların en etkin görünümü ırkçılık temeline dayanan biyo-iktidar modelidir. Yaşatma ve ölüme bırakma hakkının iktidar politikalarına yansması ırkçılık ile mümkün olmuştur (Foucault, 2018). Biyo-politikada temel amaç “nüfus düzeyinde hayat süreçlerini düzenlemek ve yönetmektir.” (Lemke, 2013).

Biyo-iktidar modeli on dokuzuncu yüzyılda Fransız İhtilali ardından milliyetçilik ideolojisi etrafında ortaya çıkan ulus-devlet kurgularında karşımıza çıkar. Bu dönemde iktidarların biyo-politikaları, ağırlıklı olarak gençlere yönelik anatomo-politikası ile birlikte milliyetçilik ideolojisi bağlamında şekillenmiştir. Modern ulusların oluşumunda beden, iktidarlar açısından “denetlenebilir birey yetiştirmek” ve “yönetilebilir ve itaatkâr bir toplum” oluşturma amaçları doğrultusunda bir araç olarak görülmüştür (Başkutlu, 2020). Ayrıca ulus-devletlerin sınırlarını koruyabilmesi ya da büyümesi ve devamlılığını sağlayabilmesi, Sosyal Darwinizm’in “güçlü olan hayatta kalır” ve “beka savaşı” ilkeleri çerçevesinde, ulusları savaşmaya ve her an savaşa hazır olmaya mecbur bırakmıştır (Yücel ve Taşar, 2016). Milliyetçilik düşüncesi, orduların yapısı ve savaşların biçimini de değiştirmiştir. Ordular artık profesyonel subaylar ve askerler ve millî bilince sahip, “vatan için” savaşan “vatandaşlardan” oluşmaktadır (Akcan, 2015). Savaşların ise “topyekûn savaş” niteliğine dönüşmesi, mücadeleye sadece askerlerin değil; halkın da dâhil olması (Beşikçi, 2009), ulus-devletlerde “militer toplum” anlayışını ortaya çıkarmış; sürekli bir savaş ortamı, hazır bir “halk ordusu” gereği iktidarları “asker-millet” vatandaş tipini oluşturmaya yönlendirmiştir (Başkutlu, 2020). Yirminci yüzyılda ise biyo-iktidar modeli, yükselen ırkçılık düşüncesiyle uluslarının ırklarını korumak için öjenik boyutlu biyo-politikalara yönelmiş, öjeni, biyo-iktidar politikalarının önemli bir işlevi hâline gelmiştir.

Öjeni, Sosyal Darwinizm düşüncesine dayanmakta ve “Sosyal Darwinizmin ileri bir safhası ve uygulaması” olarak yorumlanmaktadır (Ardoğan, 2011). “İrkin doğuştan gelen niteliklerini geliştiren tüm etkenler ile uğraşan bilim” olarak tanımlanan öjeni (Galton, 1904), nüfusun sağlıklı unsurlarının azaltılarak, sağlıklı unsurlarının çoğaltılması ve böylelikle sağlıklı bir nesil oluşturmaya yönelik politikaları gerekli görmektedir. Beden terbiyesi ve spor da bu doğrultuda yirminci yüzyıl ortalarına kadar “nüfus ve sağlık politikalarının bir parçası, öjenik amaçların bir unsuru, toplumun militaristleştirilmesinin bir aracı, sosyal devletin gelişmesinin bir boyutu” olarak biyo-politika işlevi görmüştür (Akın, 2004).

Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde beden terbiyesi ve spor politikalarının öjenik amaçlarla biyo-politika işlevi kazanması Balkan Savaşları ardından II. Meşrutiyet döneminde İttihat ve Terakki Cemiyeti (İTC) rejiminde başlar. Yaşanılan mağlubiyetin Sosyal Darwinist açıdan değerlendirilmesi (Beşikçi, 2009) ve bu dönemde yükselen milliyetçilik ideolojisinin beraberinde getirdiği ulus-devlet kurgusuna bağlı olarak ortaya çıkan “militar toplum” anlayışı İTC rejimini “asker-millet” vatandaş tipini oluşturmaya yönlendirmiştir. Bu kapsamda beden terbiyesi ve sporun, “Türk kimliği üzerine kurulu, ulusçu değerleri içselleştirmiş, görev ve sorumluluklarının bilincine varmış, disiplinli, itaatkâr, fiziksel açıdan güçlü, kendine yeten, her türlü zorluğa hazır ve eril bir gençliğin yetiştirilmesinde” kullanılması amaçlanmıştır (Başkutlu, 2020). Ayrıca 1913'te eğitimde “hıfzısıhha” dersine yer verilmesi (Yamak-Ateş, 2012) ve Ahmet Cevdet, Hasan Tahsin gibi isimlerin “ırk ıslahı” temalı yazıları (Kalaycıoğulları ve Akgündüz, 2019), Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde öjenik eğilimli tartışmaların esasen İTC rejiminde başladığını göstermektedir.

Erken Cumhuriyet Türkiye'si, Osmanlı Devleti'nin ardından ulus-devlet şeklinde kurulan Cumhuriyet rejiminin, 1923-1945 yılları arasını kapsayan millî kimlik ve milletleşme bilincinin şekillendiği, Kemalist milliyetçiliğin hâkim olduğu dönemi ifade etmektedir. Kemalist milliyetçiliğin, II. Meşrutiyet ortamında şekillenen İTC ideolojisinin devamı niteliğinde, ardılı olduğu kabul edilir (Ahmad, 2016). “Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen her şey daha önce ve özellikle de Jön Türkler tarafından düşünülmüş şeylerdir.” (Ateş, 2008). Bu çerçevede İTC rejimi ile başlayan, militarist nitelikli beden kültürü politikalarının somut bir görünüm kazanması, erken Cumhuriyet döneminde öjenik politikalara dönüşümün de hazırlayıcısı olmuştur (Akin, 2004). Türkiye için bir “reform dönemi” (Karpas, 2014) olarak kabul edilen bu dönemde devlet kontrolünde her alanda laik ve milliyetçi karakterde inkılaplar gerçekleştirilmiş, Cumhuriyet inkılapçılarının kültür politikalarının mihrakı milliyetçilik olmuştur (Güngör, 2007). İnkılapların temel amacı ise “kuvvetli cumhuriyetçi, milliyetçi ve laik vatandaşlar” ve “millî insan” yetiştirmektir (Yıldız, 2015).

Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki “millî kimlik” tanımı, 1930'larda bir evrilme yaşamış, ırki motifler eklenerek etniklik ekseninde tanımlanmıştır. Batı'nın “hasta adam”, barbar, vahşi gibi nitelendirmelerini yıkmak için antropoloji eğitimlerinin başlaması, Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi gibi çalışmalarla Türklerin şanlı bir millet olduğu, insanlık tarihinin Türklerle başladığı² düşünceler yükselişe geçmiştir.

² 1937 yılı Anayasa değişikliğinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) ilkeleri hakkındaki konuşmasında, dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu şu ifadeleri kullanır: “Zaten insanlık tarihi Türklerle başlamıştır. Türk olmasaydı, belki tarih olmazdı ve muhakkak ki medeniyet de başlamazdı. (...) Arz ettiğim prensiplerin başlıcalarının Teşkilatı Esasiye'mize geçmesi, Atatürk'ün prensiplerine milletçe beraber bağlılığımızın ve samimi ilgimizin hukukî ifadesidir. (...) Atatürk'ün vazettiği prensipler Türk'tür. Yani asliyeti ve menşei itibariyle tamamiyle milletin kendi sedyesinden alınmış ve onun bütün ihtiyaç ve zaruretlerine uygun olarak seçilmiştir. Bu prensipler aynı zamanda Türkçüdür de. (...) Bu itibardır ki, millîcilik vasfı kendi İlginçten çıkan Bir zaruret olur. (...) Türk milleti, behemehal Türkçü ve millîci olmak lazımdır. (...) Millîci olmak, bizim zarurî şiarımızdır. Fakat bizim millîci şiarımız, dar ve inhisarcı değildir Bizim millîciliğimiz, medeni beşeriyet içinde, onun esaslı bir unsuru olarak, İnsanlığın ita ve tealisine ve bütün dünyayı mesud ve müreffeh yaşatmaya matuf bir millîciliktir. (...) Türklerin fena miras olarak diğer bir şeyi de, bir takım tarikatlere salık olmasıdır. Bizim bildiğimiz, Türk için yegâne doğru yol ve tarikat, müsbet ilimlere dayanan milliyetçiliktir.” (Koçak, 2017).

Afet İnan'ın antropoloji teziyle³ birlikte II. Dünya Savaşı öncesi Türk ırkını yükseltmek için yapılan çalışmalar ve reformlar öjenizme kadar varmıştır. Bu dönem yazılan millî marşlarda da ırk ve kan vurgusu göze çarpmaktadır: “Türk'üz bütün başlardan üstün olan başlarız.” (Onuncu Yıl Marşı); “Yıldırımlar yaratan bir ırkın ahfadıyız.” (Harbiye Marşı); “Miras kalan asil kanla ceddinden...” (Kuleli Marşı) (Tanyu, 1981).

Ulus-devletlerde “devletin kontrolünde toplumun yeniden biçimlendirildiği bir politika” (Akın, 2004) işlevi gören öjeni; Cumhuriyet'in ulus inşasında beden terbiyesi ve spor politikalarının militarist yönünü pekiştirerek uygulama alanı bularak millî kimliğin bir unsuru hâline gelmiştir (Alemdaroğlu, 2017). Cumhuriyet rejiminin devamlılığını ve millî ilerlemeyi sağlayacak sağlıklı ve güçlü nesillere ihtiyaç duyulmaktadır ve “Her sağlam adam, bir millet için sermayedir.” (Tarcan, 1937). Ayrıca güçlü ve sağlıklı bir nesil yetiştirmek, Atatürk'ün ifadelerinden de anlaşılacağı üzere Cumhuriyet rejiminin temel politikalarından birisidir: “Müsbet bilimlerin temellerine dayanan, güzel sanatları seven, fikir terbiyesinde olduğu kadar, beden terbiyesinde de kabiliyeti artırmış ve yükselmiş olan erdemli, kuvvetli bir nesil yetiştirmek ana siyasetimizin açık dileğidir.” (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1997). Bu kapsamda rejim yönetimi, ihtiyaç duyduğu “sağlıklı, becerikli ve uysal Cumhuriyet yurttaşı tipini yaratmak” için beden terbiyesi ve spor alanına doğrudan müdahale etmiş ve bu alanı inkılaplar etrafında şekillendirmeye çalışmıştır (Akın, 2004).

1930'lara gelindiğinde beden terbiyesi ve spor, yasal düzenlemelerle her vatandaşın yükümlülüğü hâline getirilmeye çalışılmıştır. Bu düzenlemelerden birisi de 1938 yılında kabul edilen “Beden Terbiyesi Kanunu” dur. Kanun, günümüz Türkiye'sinin spor örgütünün temelini oluşturduğu için (Türkmen, 2018) Türk spor yönetim sisteminde de önemli bir yere sahiptir. Beden Terbiyesi Kanunu, militarist eğilimlerin kurumsallaşmasının yanı sıra (Akın, 2004), resmî öjenik eğilimlerin de açık bir tezahürüdür (Yıldız, 2013).

Çalışmada erken Cumhuriyet Türkiye'sinde uygulanan beden terbiyesi ve spor politikalarının Kemalist rejim tarafından nasıl bir yaklaşımla oluşturulduğu, 1938 yılında yürürlüğe giren 3530 Sayılı Beden Terbiyesi Kanunu üzerinden izah edilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede Türkiye tarihinde sporun devlet kontrolünde kalıcı hâle gelmesini sağlayan Beden Terbiyesi Kanunu'nun öjenik ve militarist bir yaklaşımla kaleme alındığı görülmektedir. Çalışmada Beden Terbiyesi Kanunu'nun öjenik boyutlarının izahından hareketle erken Cumhuriyet Türkiye'sindeki beden terbiyesi ve spor politikaları okumalarını daha anlaşılır kılmak amaçlanmaktadır.

³ Afet İnan'ın Avrupa'daki doktora eğitimi esnasında görmüş olduğu antropoloji derslerinde Türkler sarı ırktan, ikinci sınıf insanlar olarak anlatılmaktadır. Atatürk, bu duruma tepki göstererek Afet İnan'ın doktora tezini Anadolu'da yaşayan Türk ırkı üzerine yapmasını istemiştir. İnan, Türkiye'ye döndükten sonra tezi için doktorlar ve hemşirelerden oluşan bir heyet ile tüm Anadolu'da 64.000 kişi üzerinde antropoloji testi uygulamış ve kafataslarını ölçmüştür. Dönemin Türkiye nüfusu 15 milyon olduğu düşünülürse, hemen hemen her köyden bir kişi bu teste katılmıştır. Bu çalışmanın amacı Türklerin ikinci sınıf sarı ırktan olmadıklarını bilimsel olarak kanıtlamaktır. Dolayısıyla bir nefsi müdafaa eylemidir (Öksüz, 2016).

YÖNTEM

Çalışmada, nitel araştırma yaklaşımlarından doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi, “yazılı belgelerin içeriğini titizlikle ve sistematik olarak analiz etmek için kullanılan bir nitel araştırma yöntemidir.” (Gouais ve Wach, 2013). 1938 tarihli 3530 Sayılı Beden Terbiyesi ve Kanunu ve bu kanuna dair TBMM Zabıt Cerideleri ayrıca bu kanunla kurulan Başvekâlet Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün çıkarmış olduğu bazı yönetmelik maddeleri, döküman analizi yöntemi ile incelemeye tabi tutulmuştur. Bununla birlikte çalışma konusunu kapsayan dönemlere dair beden politikaları ve öjeni alanlarındaki çalışmalar üzerine literatür araştırması yapılmıştır.

Öjeni Düşüncesi ve Öjenik Politikalar

Öjeni kelimesi, köken olarak Yunancaya dayanmaktadır. “iyi” anlamına gelen “eu” ve “doğum” anlamına gelen “genos” kelimelerinden oluşan “eugenes”in sözcük anlamı, “iyi doğum” demektir (Garver ve Garver, 1991). Literatürde ise öjeni, “seçici üreme ve istenmeyen bireylerin elimine edilmesi yoluyla bir ırkın ya da nüfusun kalıtsal niteliklerini değiştirmenin mümkün ve istenilir olduğunu iddia eden bir doktrin” olarak tanımlanmaktadır (Hume'dan Aktaran Sağiroğlu, 2020). Charles Darwin'in “tabii ayıklama” ve “uygun olanın yaşaması” önermelerine dayanan öjeni düşüncesi, fiziki özelliklerinin yanında kişilik ve karakter niteliklerinin de genetik olduğunu ileri sürer (Yıldız, 2013). Bu kapsamda öjenizm, “Sosyal Darwinizmin ileri bir safhası ve uygulaması” olarak ele alınabilir (Ardoğan, 2011). Bir milletin kalıtsal niteliklerini ilk kez yapay yollarla iyileştirme fikri Platon'a kadar uzansa⁴ da öjeni kavramı 1880'lerde şekillenmiştir. Kavram ilk olarak 1883'te Sosyal Darwinizm Kuramı'ndan etkilenen Francis Galton (1822-1911) tarafından, “Inquiries Into Human Faculty and The Development” eserinde, “soy iyileştirme bilimi” anlamında kullanılmıştır (Johnson, 1914).

İnsanların fiziksel, zihinsel ve ahlaki özelliklerinin kalıtsal olduğuna inanan Galton'a göre (Garver ve Garver, 1991) öjeni, “İrkin doğuştan gelen niteliklerini geliştirmek ve bundan en fazla fayda elde etmeyi sağlayan tüm etmenlerle uğraşan bilim dalıdır.” (Galton, 1904). “İrkin geleceğinin tehlikede olduğu” (Becquemont, 1996) varsayımına dayanan öjenik politikalar ise, mükemmel ve üstün insanlar meydana getirmeyi amaçlar. Evlilik muayenesi, seçilmişler arasında evlilik birliği kurulması, yabancı kişilerle evlenmekten kaçınma, kısırlaştırma vb. politikalar ile ırk saflığının muhafaza edilmesi, mükemmel ırk oluşturma öjenik politikaların asli unsurudur (Yıldız, 2013).

Öjenik politikaların pozitif ve negatif olmak üzere iki boyutu vardır. Pozitif öjenik, nüfusta istenilen yani nitelikli özelliklerin artırılmasını amaçlarken; negatif öjenik, istenmeyen, zayıf unsurların olabildiğince azaltılmasını amaçlar (Glad, 2008). İyi soy özelliklerine sahip ailelerin, vergi indirimi, aile yardımları vb. politikalarla çocuk sahibi olmaya özendirilmesi

⁴ Platon'un Yasalar adlı eserinde öjenik unsurlu biyo-politikalar içeren yöntemler bulunmaktadır. Eserde evlilik hayatı ve cinsellik, doğum oranları gibi konular kontrol edilebilir bir şekilde düzenlenmiştir: “... Öyleyse delikanlılarımızla kızlarımızı, düğün dernekle evlendireceğiz. Kurbanlar keseceğiz ve şairlerimizden bu evlenmeleri kutlayan şiirler isteyeceğiz. Evlenmelerin sayısını da devlet adamları kestirecek. Bu sayı savaşımlara, hastalıklara ve daha başka olaylara göre azalıp çoğalacak. Öyle ki, devlet, toplumun azalmasını da önleyecek, çoğalmasını da.” (Platon, 2007).

pozitif öjenik altında değerlendirilebilir. Biyolojik yönden aşağı olduğu düşünülen bireylerin evlilik muayeneleri, doğum kontrolü, kadınların zorla kısırlaştırılması, ötenazi, kürtaj ve hatta ölüm kampları gibi yaptırımlar ise negatif öjenik politikalarda görülür (Yıldız, 2013).

Öjenik politikaların resmî bir devlet politikası hâline gelmesi ise yirminci yüzyılda, özellikle iki savaş arası dönemde, ırkçı-milliyetçi bir görünümle başlamıştır (Sağiroğlu, 2020). Irk sağlığının yanında ırkların hiyerarşik nitelemesini de içerdiğinden dolayı öjeninin, ırkçı bir boyutu vardır ve ırkçı bir milliyetçilik anlayışına kolaylıkla eklenilebilmektedir (Alemdaroğlu, 2017). On dokuzuncu yüzyılın son çeyreği, ırkçılık, nasyonalizm gibi düşüncelerin yükseldiği bir dönemdir. Büyük imparatorluklardan koparak yeni ulus-devlet oluşumları ve mevcut devletlerinin devamlılıklarını sağlayabilmesi, Sosyal Darwinizm'in "güçlünün hayatta kalır", "doğal ayıklama" ve "beka savaşı" ilkeleri çerçevesinde büyük savaşları da beraberinde getirmiştir. En güçlü olan devletler hayatta kalacaktır; zayıf olanlar ise yok olmalıdır (Yücel ve Taşar, 2016). Böylelikle öjenik politikalar; Birinci Dünya Savaşı öncesi kurumsallaşmaya başlamış, 1930'larda ise oldukça yaygın hâle gelmiştir. Almanya'da 1905 yılında "İrk Islahı Topluluğu", İngiltere'de 1907 yılında "Öjenik Eğitim Topluluğu", Fransa'da 1912 yılında "Fransız Öjenik Topluluğu" kurulmuştur (Eryücel, 2017). 1912 yılında düzenlenen ve ilk uluslararası öjeni kongresi kabul edilen toplantıda öjeni akvitistleri, öjeni düşüncesini "onur" ve "görev" olarak addetmişlerdir (Barret ve Kurzman, 2004). Uygulanan öjenik politikalar ülkeler arasında farklılık göstermekle birlikte genel olarak negatif öjenik görünümündedir. Örneğin ABD'de 1907 ile 1930 yılları arası 20 bine yakın kişi kısırlaştırılmıştır (Becquemont, 1996). En radikal öjenik politikalara da Nazi Almanyasında rastlanılmaktadır (Eryücel, 2017).

Balkan Savaşları'ndan sonra başlayan öjenik eğilimli beden terbiyesi politikaları, Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde uluslaşma reform hareketlerinde görmek mümkündür. Öjeni düşüncesi, bu dönemde "halk birliği"nin sağlanmasında fonksiyonel bir rol oynamıştır. Atatürk'ün ifadesiyle "dirlik ve birlik"ın sağlanmasında yani güçlü ve disiplinli bir toplum oluşturmada ve "devlete saygı"nın tesis edilmesinde, öjeni bir araç olmuştur (Yıldız, 2013).

Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Öjeni Düşüncesi

Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti'nin ardından millet-i hâkime anlayışının seküler versiyonuna dayalı, siyasi meşruiyeti seküler temeller üzerine kurulmuş, muasır medeniyet seviyesine ulaşmak ve hatta aşmak olarak tanımlanmış bir millî devlet oluşturma amacına göre yapılandırılmıştır (Yıldız, 2015). Modern ve özgün ulus-devletin ideolojisi ise düzen işlevi de gören Kemalist milliyetçiliktir (Bora, 2017). Misak-ı Millî sınırlarına göre kurulan Cumhuriyet rejiminde devlet, millettten önce ortaya çıkmıştır (Sarıay, 2008). Türkiye Cumhuriyeti için "devletini arayan bir millet" değil; "milletini arayan bir devlet" ifadesi kullanmak daha doğrudur (Kadıoğlu, 2017). Bundan dolayı Erken Cumhuriyet dönemi yöneticilerinin, ilk önce belirlenen sınırlar içinde bir millet oluşturmak gibi önemli bir görevi vardır (Sarıay, 2008).

Cumhuriyet rejimi, millî bir devlet, millî kimlik ve millî insan inşaları için modernleşme çatısında birçok radikal reformları gerekli görmüştür (Ahmad, 2016). Reformlarda Gökalp'ın, II. Meşrutiyet sonrası geliştirdiği "Türkleşmek, İslamlaşmak ve Muasırlaşmak" formülü referans alınmıştır. Özetle "Türk milletindenim, İslam ümmetindenim, Batı

medeniyetindenim.” (Gökalp, 2014) anlayışına göre gerçekleşen politikalarda daha sonra İslam'ın yerini laiklik almış, “Laikleşme, Batılılaşma ve Türkleşme” söylemi etrafında modernleşme hareketleri geliştirilmiştir (Türkdoğan, 1995). Böylelikle İTC'nin zorunlu bir şekilde bağlı olduğu “milliyetçi ve Müslüman” formülü, “laik ve milliyetçi” formülüne dönüşmüştür (Göktürk, 2017).

Erken Cumhuriyet Türkiyesinde 1924-1929 yılları arasında “millî insan” oluşturma hedefi ile hareket edilmiş, İslamcılık ve Türkçülük yerine milliyetçilik ve medeniyetçilik unsurları vurgulanmıştır. Millî kimlik için din üzerinden yapılan tanımdan radikal bir kopuş gerçekleşmiş; militan bir laiklik üzerinden cumhuriyetçi tanıma gidilmiştir. “Dilde, kültürde ve ülkede birlik” söylemiyle millî kimlikte Türk kavramı öne çıkarılmıştır (Yıldız, 2015). 1930'lu yıllara gelindiğinde ise militan laikliğin, bireysel ve millî kimlik için yeteri kadar kapsayıcı olmadığı anlaşılmış ve Kemalist laiklik ve cumhuriyet ülküsü zayıf kaldığından, Cumhuriyetçi tanımlamalara etnik-ırki boyut eklenmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Cumhuriyetçi olmak, Cumhuriyeti sevmek yeterli değildir; şariat idealinin yerini alabilecek yeni bir ideal yaratmak zorunludur (Yıldız, 2013). Böylelikle millî kimlik kavramı, etniklik ekseninde tanımlanmıştır. Ortak köken duygusu temel alınmış; ırki motifler cumhuriyetçi tanıma eklenmiştir. “Dilde, kültürde, kanda birlik” millî kimliğin yeni söylemi olmuştur (Yıldız, 2015). Bu dönemde Batı'nın Türk ırkını “ikinci sınıf” bir ırk olarak nitelendirmelerine karşı geliştirilen Türk Tarih Tezi, Güneş Dil Teorisi ve antropoloji çalışmalarına verilen ağırlık laik Cumhuriyetçi tanımdan etnikliğe kayışta itici güçler arasında görülür.

Cumhuriyetçiliğe etnik-ırki tanımın eklenmesi, reform politikalarına da yansımıştır. Atatürk'ün “sağlam ve gülbüz nesil Türkiye'nin mayasıdır.” ifadesi, ırk ıslahının Cumhuriyet inkılaplarının dayanaklarından biri olduğu şeklinde değerlendirilebilir (Alemdaroğlu, 2017). Öjenik eğilimli resmî politikaların da 1930'lu yıllarda ırki kaygılar etrafında şekillenerek “millî ırk ıslahı” kapsamında başladığını söylemek mümkündür. 1924 yılında “din ve ırk farkı gözeltimesiz” Türk kabul edilen vatandaşlık (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1924), 1930'larda Atatürk tarafından, “Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türk halkına Türk milleti denir.” şeklinde subjektif edilir (İnan, 2000). Anayasal vatandaşlığın yanı sıra Türk kökenli olmayanların askerî okullara ve devlet görevlerine alınmaması gibi uygulamalar da dikkat çekmektedir⁵. Ayrıca millî ırk ıslahı politikaları, Kemalist rejimin Türk Ocakları ve Halkevleri gibi inkılapların yürütücü araçları ile de desteklenmiştir (Yıldız, 2013).

Erken Cumhuriyet Türkiyesinde öjeni düşüncesinin gelişimi II. Meşrutiyet döneminde Osmanlı aydınlarının Sosyal Darwinist görüşleri ile alakalıdır (Alemdaroğlu, 2017). Darwin'in

⁵ 1924 Anayasası'nın 92. Maddesi, devlet memuru olabilme hakkını “siyasi haklara sahip olan her Türk”e tanımıştır. Türk vatandaşı olduğu halde Türk olmayan azınlıklar, devlet memuru olabilme hakkını kaybetmişlerdir. 1926'da kabul edilen 788 Sayılı Memur Kanunu'nun 4. Maddesinde belirtilen memur olma şartlarından birisi de Türk olmaktır. 1924 tarihli Eczaneler ve Eczacılar Hakkında Kanunu'nun 1. Maddesinde eczane açabilme şartları arasında Türk olma şartı yer alır. 1928 tarihli Tababet ve Şuabatı San'atlarının Tarz-ı İcrasına Dair Kanunu'nun 1. Maddesinde Türkiye'de doktorluk yapabilme şartını yine Türk olma şartına bağlamaktadır. 805 Sayılı İktisadi Müesseselerde Mecburi Türkçe Kullanılması Hakkında Kanun, şirketlerib muhasebelerini ve ticari yazışmaları Türkçe tutmalarını zorunlu kılar. 1927 tarihli Teşvik-i Sanayi Kanunu, sanayi kurumlarında çalışan herkesin Türk olma şartını belirtir. 1934'de çıkarılan Soyadı Kanunu her Türk'ün soyadının olmasını zorunlu kılmakta; mevki, resmî makam, aşiret ve yabancı ırka gönderme yapan, anımsatan soyadları kullanımı yasaklar (Yıldız, 2013).

“Evrım Teorisi” ve Sosyal Darwinizm düşüncesi, 19. yüzyılda “Osmanlı Devleti nasıl kurtulur?” sorusuna aranan yanıtlarda, II. Meşrutiyet’in ilanını takiben geliştirilen düşünce akımlarında ortaya çıkar. Sosyal Darwinizm, 1908 kuşağı Jön Türklerin ve Osmanlı aydınlarının entelektüel ve siyasal olmak üzere iki sebeple ilgisini çeker. Sosyal Darwinizm’in bilimsel niteliği toplumsal ve siyasal olayları pozitif bilim ve materyalist yöntemlerle açıklayan Osmanlı aydınlarının seçkinci görüşlerine “bilimsellik” meşruluğunu sağlamıştır. Siyasal neden ise Sosyal Darwinizm’in hayat mücadelesi vurgusudur. Osmanlı Devleti’nin bekası ve güvenliği için “güçlü olanın hayatta kalma düşüncesi” etkili olmuştur (Ünder, 2017). Balkan Savaşları ile yaşanan askerî mağlubiyetlerin, Sosyal Darwinist görüşü benimseyen İttihatçılar tarafından “Osmanlıların bedensel yetersizliği” olarak değerlendirilmesi, bedenin siyasal bir hedef unsuruna dönüşümünü de başlatmıştır (Beşikçi, 2009). Beden terbiyesi, savaşa her an hazır olacak bir nesil; militarist bir toplum için artık bir politika aracıdır. Yine bu dönemde öjeni temalı yayınlar da görülmektedir. İTC rejimi ve Cumhuriyetin hemen öncesinde “ıslah-ı ırk” ve/veya “öjenik” başlığıyla yapılan ilk çalışmalar şunlardır (Kalaycıoğulları ve Akgündüz, 2019): Münir Mazhar, “Öjenik, İrk’ın İslahı İlmi” (1912), Hasan Tahsin, “İctimâiyât Memleketimiz ve Memleketler İslâh-ı İrk” (1912), Ahmed Cevdet, “Fenniyât İslâh-ı İrk, İrkımızı Kemiren Derdlerin Def ve Ref’i” (1913) ve Mustafa Rahmi Balaban, “İslâh-ı İrk İlmi” (1922) ve “İslâh-ı İrk 1-2” (1923).

1930’larda erken Cumhuriyet Türkiyesinde öjeni düşüncesini savunanların, 19. yüzyıl sonlarında İngiltere, Fransa ve Amerika’da gelişen öjeni düşüncesi ve özellikle 1920-1945 arası Almanya’da uygulanan öjeni siyasetinden etkilendiği söylenebilir (Yıldız, 2013). Ancak belirtmelidir ki ırkçılık ile ilişkilendirilen öjenik politikalar zikredilen ülkelerdeki gibi ırkçı bir içeriğe sahip olmamış, söylemlerde kalmıştır⁶. Cumhuriyet tarihinde öjeni düşüncesinin ilk örneği ise 1927 yılında Dr. Fuad’ın kuzey Amerikalı öjenist Margaret Sanger’ın Family Limitation adlı kitabından yaptığı çeviridir. Dr. Fuad, çevirinin giriş kısmında çok çocuklu yapıdan ziyade sağlıklı ve iyi yetişmiş çocukların sosyal hijyen ve gelecek nesillerin ıslahı açısından önemini belirtmiştir (Alemdaroğlu, 2017). 1930’larda devlet politikalarında görülen öjenik eğilimler, negatif öjeni kapsamında değerlendirilebilecek bir boyuta ulaşmamış; “düzenli, disiplinli, programlanmış homojen” bir birlik anlayışına dayanan halkta birliğin sağlanmasında bir araç olarak kullanılmıştır (Yıldız, 2013).

⁶ Türkiye’de İkinci Dünya Savaşı’na doğru Türkçülük görüşünü benimseyen Bozkurt, Kopuz dergileri gibi yayınlarda bazı radikal öjenik düşüncelere rastlanmaktadır. Reha Oğuz Türkkan’ın Bozkurt Dergisi’ndeki bazı yazılarında şu ifadeler geçer: “Cani ve fahişelerin çoğu anası başka babası başka ırktan olup melez doğanlardır.”, “Kabiliyetli ırklar için melezleşme felakettir.”, “muzir zürriyetin kesilmesi” gibi. Yine Türkkan’ın “saf kan” ırkçılık görüşünü, yabancılarla evlenmeye karşı çıkılması, anti-semitizm, azınlık düşmanlığı gibi unsurlar tamamlamaktadır (Ertekin, 2017).

II. Meşrutiyet'ten Erken Cumhuriyet Türkiye'sine Beden Terbiyesi ve Spor Politikalarının Gelişimi: Paramiliter Derneklerden Beden Terbiyesi Kanunu'na

Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde öjenik eğilimli beden terbiyesi ve spor politikalarının tarihsel seyri, II. Meşrutiyet döneminde İTC'nin Sosyal Darwinist temelli anatomo ve biyo-politikalarının somutlaştığı paramiliter derneklere uzanmaktadır. Beden terbiyesi ve sporun iktidar politikalarına konu olması, II. Mahmut döneminde gerçekleştirilen ıslahat hareketleri⁷ kapsamında başladığı söylenebilir. 1835 tarihinde açılan Mekteb-i Harbiye'nin ders müfredatına “Rıyazat-ı Bedeniye” adı ile jimnastik dersine yer verilmiştir (Akcan, 2015). Beden terbiyesi içerikli anatomo ve biyo-politikalarının somut bir şekilde uygulanması ise II. Meşrutiyet dönemini takiben İTC rejiminin “beden kültürü” politikalarında görülür (Akın, 2004). II. Meşrutiyet döneminde siyasi seçkinler “sağlıklı, güçlü ve rejimin güvенеbileceği vatandaşların yaratılması” amacı ile bedene farklı anlamlar atfederek, gençlerin, bireysel ve nüfus genelinde okul dışında da eğitilmesi için girişimde bulunmuşlardır. Balkan Savaşları'ndan sonra ise beden eğitimi pedagojik bir yaklaşımla ele alınmış; eğitim sisteminde müfredatların önemi bir parçası hâline gelmiştir (Özçakır ve Yıldırım, 2016). Bunun en önemli örneği jimnastik hocalığı yapan İTC üyesi Selim Sırrı Tarcan öncülüğünde açılan “Terbiye-i Bedeniye Mektebi”dir (Akcan, 2015). Balkan Savaşları ayrıca beden terbiyesinin, Türkçülük akımı etrafında militarist bir nitelik kazanması sürecinde de bir dönüm noktasıdır (Akcan, 2015). Yaşanılan ağır mağlubiyet, Sosyal Darwinizm görüşünü benimseyen İttihatçılar⁸ tarafından “Osmanlıların bedensel yetersizliğinden kaynaklanan toplumsal bir zaaf olarak” değerlendirilmiş; Osmanlı yönetimini, “beden gücü, askerî talim ve gençliğin askerliğe hazırlanması” gibi konular üzerinde “militarist” bir anlayışa yönlendirmiştir (Beşikçi, 2009). İTC, 1913 yılındaki kongresinde siyasal programına beden terbiyesini dahil etmiştir (Tunaya, 2015).

Militarist anlayış, Türkçülük akımı etrafında paramiliter gençlik teşkilatlanmalarının oluşumlarını da başlatmıştır (Akcan, 2017). Beden terbiyesi, artık iktidarın anatomo-politik ve biyo-politika unsurudur (Özçakır ve Yıldırım, 2016). Osmanlı genç nesli, paramiliter derneklerin idman programları çerçevesinde yetiştirilmeye başlanmıştır (Başkutlu, 2020). Böylelikle “gençliğin savaşa hazırlanmasına yönelik olarak gerek okullarda müfredata eklenen derslerde gerekse paramiliter gençlik derneklerinde beden terbiye edilmesine, askerî talimlere ve bu yolla askerî becerilerin ve bazı karakter özelliklerinin geliştirilmesine” çalışılmıştır (Yamak-Ateş, 2012).

⁷ II. Mahmut döneminde, “Sağlık alanında karantina teşkilatının oluşumu, aşılama, ebelik eğitimi gibi koruyucu uygulamaların yerleşmesi, ülke çapında devlet hastanelerinin açılması, aile alanında dul ve yetim maaşlarının düzenlenmesi, ilk eğitimin yaygınlaştırılma çabaları, kent yoksullarının denetim altında tutulmasına dair nizamnamelerin gündeme getirilmesi; dâhilî ve haricî pasaport sisteminin yürürlüğe konulması, görece düzenli nüfus sayımlarının yapılması” gibi modernleşme kapsamındaki uygulamalar, biyo-politika içinde değerlendirilebilir (Özbek, 2002).

⁸ “Balkan Savaşları'nda alınan askerî yenilgiler sonucunda toplumda yenilginin muhasebesi yapılmaya başlamış ve özeleştiriler çoğunlukla Sosyal Darwinist bir perspektiften yapılarak yenilginin nedeni Osmanlı erkeğinin bedenen zayıf düşmesine, kazananların ise kuvvetli olmasına atfedilmiştir. Böylece savaşa her an hazır bir nesil yaratma işinde beden eğitime militarist bir vurgu yapılarak, Osmanlı eğitim sisteminin ve sivil hayatın önemli bir parçası hâline getirilmeye çalışılmıştır.” (Özçakır ve Yıldırım, 2016).

Paramiliter gençlik teşkilatlanmaları oluşumunda 1908'de kültürel ve bilimsel amaçla kurulan Türk Derneği-1912'de Türk Ocağı'na dönüşür-önemli bir yere sahiptir. Türk Ocağı'nın Balkan Savaşları'ndan sonraki uygulamaları gençlik hareketinin dışında olsa da gençlerin bir teşkilat altında toplanması açısından oldukça önemlidir (Başkutlu, 2020). Türk Ocağı faaliyetlerinden birisi de bünyesinde çeşitli dernekler kurmak veya benzer amaçla kurulan derneklerle iş birliği yapmaktır. Türk Ocağı'na 20 yaşını tamamlayanlar üye olabildiği için, daha genç yaşta kişiler Türk Gücü adında bir dernek kurmuşlardır (Sarınay, 2008). Paramiliter bir gençlik teşkilatlanması olan Türk Gücü Derneği, İttihat ve Terakki'nin gençlik derneği olarak planlanmıştır (Tunaya, 2015). Derneğin amacı tüzükte "Türklüğü yükseltmek" olarak belirtilmiş; bu amaç için beden terbiyesine ihtiyaç duyulduğu vurgulanmıştır (Türk Gücü'nün Umumi Nizamı, Madde: 1, Aktaran Tunaya, 2015).

Balkan Savaşları sonrasında kurulan bir başka paramiliter gençlik yapılanmasının örneği 1914'te Harbiye Nezareti bünyesinde, Harold Parfitt önderliğinde kurulan İzciler Ocağı'dır (Başkutlu, 2020). Balkan Savaşı yenilgisinin ardından ordu niteliği taşıyan izcilik, eğitim kurumlarında ve idman kulüplerinde yaygınlaştırılmıştır (Akcan, 2015). İzciler Ocağı'nın amacı "açıkgöz, çevik, becerikli, yiğit, tehlikeci, fedakâr, vatanperver, disiplinlî, namusperest, mesuliyetperver" gibi niteliklere sahip bir nesil yetiştirmektir (Yamak-Ateş, 2012). Ancak I. Dünya Savaşı'nın başlaması ile faaliyetleri son bulmuştur.

1914 yılında Türk Gücü Derneği'ni merkezî bir teşkilatlanma yapısı içerisinde bütün yurda yaymak hedefi ile Osmanlı Güç Dernekleri kurulmuştur (Beşikçi, 2009). Kuruluş amacı "Genç evlad-ı memleketi maddeten ve manen vatan müdafaasına hazırlamak ve ölüncüye kadar kavi ve sağlam bir vatanperver hasletini muhafaza etmesini temin eylemek." olarak belirtilmiştir (Osmanlı Güç Dernekleri Hakkında Nizamname, Madde 1, Aktaran Tunaya, 2015). "Askerlik çağına gelmemiş, okul dışındaki gençliği askerliğe özendirmeye, onlar için askerliği cazip kılmaya" yönelik çalışmalarda bulunan dernek, I. Dünya Savaşı nedeniyle beklentileri karşılayamamış; yerine 1916'da daha etkin ve kapsamlı bir teşkilat yapısına sahip Osmanlı Genç Dernekleri kurulmuştur (Başkutlu, 2020).

Alman Genç Dernekleri'nden esinlenilerek kurulan Osmanlı Genç Dernekleri (Tunaya, 2015), "henüz askerlik çağına gelmemiş olan gençleri bilgili, fiziken iyi gelişmiş, ruhen ve bedenlen sıhhatli, gerekli askerî eğitimi almış bir milis kuvveti olarak hazırlamayı, ülkesi için yararlı kişiler hâline getirmeyi" amaçlamıştır (Genç Dernekleri Hakkında Kanun-i Muvakkat, Mad.1, Aktaran Tunaya, 2015). Benzer bir yapı mevcutken Genç Dernekleri'nin kurulmasının nedeni ise Güç Dernekleri'nin teşkilat ve yapı itibarıyla yetersiz görülmesinden kaynaklanmaktadır. Genç Dernekleri Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra askerî yönünü kaybederek jimnastik ve spor ağırlıklı bir teşkilat hâline gelmiştir (Sarısaman, 2000).

Beden terbiyesi ve spor faaliyetlerinin paramiliter dernekler vasıtasıyla yürütülmesinden devlet kontrolüne geçmesi, Cumhuriyet rejimi ile başlar. Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın (TİCİ) 1922'de kurulmasıyla beden terbiyesi ve spor kurumsal bir görünüm kazanmış; 1924'te devlet tarafından "kamuya yararlı dernek" olarak kabul edilmiştir. TİCİ'nin amaçlarından bazıları şu şekildedir: "Sağlam ve becerikli nesiller yetiştirmek", "genel ahlakı iyileştirmek", "milleti zararlı alışkanlıklardan uzak tutmak", "askeri teşkilata ait vazifeleri kolaylaştırmak", "millî hisleri desteklemek" (Fişek, 1998).

Erken Cumhuriyet döneminde beden terbiyesi ve sporun temel amacı, “nüfusun, salgın hastalıklar, yoksulluk, kötü beslenme ve diğer tüm problemler sebebi ile bozulmuş olan sağlığının düzeltilmesidir.” (Akın, 2004). Yine art arda yaşanan Balkan, Birinci Dünya ve Kurtuluş Savaşları ülke nüfusunun azalmasına yol açmıştır. Ülke nüfusunun modernleşme reformları çerçevesinde hızlı bir şekilde artırılması gerekmektedir. Ayrıca nicelikli ve nitelikli bir nüfus, ekonomik kalkınmayı sağlayacak beşerî sermaye unsurlarındandır. Cumhuriyet'in de “ilerleme” yolunda her alanda insan gücüne ihtiyacı vardır (Alemdaroğlu, 2017). Bu kapsamda “halk sağlığını korumanın en basit ve ucuz yöntemi” olan beden terbiyesi ve spor (Akın, 2004), Cumhuriyet'in devamını sağlayacak, sağlıklı ve güçlü nesiller yetiştirme amacıyla kültürel, bilimsel ve tatbikî eğitimin bir parçası ve tamamlayıcısı olarak kurgulanmış (Türkmen, 2018); “yeni adam”ı yaratma projesinin önemli bir parçası olarak görülmüştür (Akın, 2004).

Erken Cumhuriyet döneminde beden terbiyesi ve spor politikalarının bir başka özelliği de Ahmet Cevdet gibi Sosyal Darwinist düşünürlere ait ırk ıslahı temalı düşünce yazılarının karşılık bulmasıdır. 1926 yılında yapılan TİCİ III. Genel Kongresi'nde beden terbiyesi ve sporun bir ırk meselesi olduğu, ırk ıslahının amaç edinildiği Atatürk tarafından belirtilir: “Efendiler; cihanda spor hayatı, spor alemi çok mühimdir. Bunu siz mütehassıslara izahtan müstağniyim. Bu kadar mühim olan spor hayatı bizim için daha mühimdir. Çünkü ırk meselesidir. Irkın ıslah ve kişayışı meselesidir.” (San, 1981). 1930'lara gelindiğinde ise Kemalist rejimin beden terbiyesi ve spora öjenik eğilimli yaklaşımları daha belirgin bir şekilde görülür. Atatürk'ün, “Efendiler, gürbüz ve yavuz evlatlar isterim.” ifadesinden sonra beden terbiyesi ve spor; bu talimat doğrultusunda formüle edilmiş, “faydacı” bir yaklaşımla ele alınarak kiteselleştirilmeye çalışılmıştır (Akın, 2004).

Kemalist rejimin, beden terbiyesine yönelik öjenik eğilimli diğer uygulamalarına “gençlik ve sağlık kampları”, “resmî bayram ve törenler” ve “güzellik yarışmaları” örnek verilebilir. Askerî nitelikte çalışma disiplinine sahip gençlik ve sağlık kamplarında “sağlık açısından çok zayıf, fakir ve bakımsız çocukların açık havada bakım altında iyi beslenerek kuvvetlendirilmesi ve eğitilmiş, sağlam bir bünyeyle okullarına geri dönmesi” amaçlanmıştır (Türkmen, 2018). Resmî bayram ve törenler, ulusun beden ve zihin güzelliğinin sergilendiği gösterilerdir. Güzellik yarışmaları ise öjeni düşüncesinin kadın üzerinden de kurgulanan politikası olarak karşımıza çıkar. Güzellik yarışmalarına katılan genç kızlar, basın aracılığıyla verdiği röportajlarda “güzellik sırlarınının spor olduğunu” vurgulamışlardır (Akın, 2004). 1932'de düzenlenen Dünya Güzellik Yarışması'nda Türk kızı Keriman Halis'in birinciliği üzerine Atatürk'ün yapmış olduğu yorumda, ırk ıslahı konusunun önemini aşikâr eder (Cumhuriyet Gazetesi, 1932): “Bu güzel Türk kızımız ırkının kendi mevcudiyetinde tabîi olarak tecelli ettirdiği güzelliğini dünyaya, dünya hakemlerinin tasdiğiyle tanıttırılmış olmakla elbette kendini memnun ve bahtiyar addetmekte haklıdır. (...) Şunu ilave edeyim ki, Türk ırkının dünyanın en güzel ırkı olduğunu tarihî olarak bildiğim için, Türk kızlarından birinin dünya güzeli seçilmiş olmasını, çok tabii buldum. (...) tabii güzelliğinizi sağlıklı biçimde muhafaza etmesini biliniz ve bu yolda uyanık bir gelişmenin arasız gerçekleşmesini ihmal etmeyiniz.”

Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Türk Ocakları ve Halkevleri beden terbiyesi ve spor politikalarında önemli bir yer tutar. Cumhuriyet dönemine kadar konferanslarla yetinen Türk Ocakları, Cumhuriyet dönemi içerisinde 1926 yılı nizamnamesinde spora yönelik faaliyetleri belirtilmiştir. Öne çıkan maddeler şu şekildedir (Üstel, 1997):

“1. Türk Ocakları'nın bir terbiye-i bedenîye salonu; bir soyunma ve ders yeri, bir de tasfiye edilmiş oyun mahalli vardır. (...) 4. Mümâresat-ı bedenîyye sabah ve akşamları, muayyen saatlerde, bir zâtın kumandasında, muntazam ve mükemmel bir tarzda yapılır. 5. Mümâserat-ı bedenîye baş, kol, bacak, gövde hareketleri ile muhtelif yürüyüşler, hamleler ve atlamalardan terkip eder. Bu faaliyetler 40 dakika devam eder. Müteâkiben her Ocaklı duruşunu yapar. Vücudun bir tuvaleti mâhiyetinde olan bu mümâresat için muayyen bir yaş yoktur. Erkek kadın herkes için lâzımdır. 7. Cimnastik mümâreselerinde hiçbir alet kullanılmaz, vücudumuz âletlerin en mükemmelidir. Onu lâyıkıyla işletmesini bilmek her Ocaklının vazifesidir.”

Türk Ocakları'nın 1931'de kapatılmasının ardından yerine kurulan Halkevleri, 1931-1950 yılları arasında güzel sanatlar, temsil, spor, dil ve edebiyat, sosyal yardım, kurslar, kütüphane ve yayın, köycülük ve tarih ve müzecilik konularında faaliyet göstermiştir. Faaliyetlerin temel noktası “halk terbiyesi” ve “halk terbiyesinin kitleleşmesi”dir. Halkevlerinin açılış konuşmasında Atatürk de bu noktayı vurgular: “Gençlik gelişen ve yetiştiren bir çalışmanın içinde yaşatılmalıdır. Millet şuurlu, birbirini anlayan, birbirini seven, ideale bağlı bir halk kitlesi hâlinde teşkilatlandırılmalıdır.” (San, 1981). 1932'de Halkevlerinin millî birlik/halk birliği sağlanması ülküsünü taşıyan vatandaşları bir araya getirecek yurt işlevi olduğu belirtilir: “... Halkevlerinin gayesi bu uğurda çalışacak mefkûreci vatandaşlar için toplayıcı ve birleştirici yurtlar olmaktır.” (CHF Halkevleri Talimatnamesi, Giriş). “Millî” bir mesele olarak ele alınan beden terbiyesi ve spor, halk terbiyesinin de asli unsurlarından biri olarak kabul edilmiştir. Ulusal bir spor anlayışının oluşturulması ve halka benimsetilmesi zorunlu bir gereklilik olarak görülmüş; bu kapsamda halkevleri bünyesinde spor şubeleri açılmıştır (CHF Halkevleri Talimatnamesi, Madde 39).

Halkevleri, beden ve spor terbiyesi üzerine uygulanan öjenik politikalarda da dikkat çeken bir role sahiptir. Özellikle Ankara Halkevi tarafından çıkarılan *Ülkü Dergisi*'nde yayımlanan bazı makalelerde öjeni düşüncesinin gerekleri, detaylı olarak belirtilmiştir. Öjeni, inkılap Türkiye'sinin geleceği için düşünmesi gereken işlerin ilk sırasında olmalıdır. Örneğin sağlıklı evlilikler memleket vazifesidir. Ruh sağlığı bozuk olanların evlenmesi, “sağlam bir bireyin başını derde soktukları yetmiyormuş gibi cemiyete de yüklü nesiller hediye ettikleri” gerekçesiyle eleştirilmektedir. Bu bireylerin evlendirilmemesi gerektiği konusunda ebeveynler uyarılmalıdır (Gökay, 1934). Yine Halkevlerinde verilen konferanslar, düzenlenen “meme çağı”, “mama çağı” ve “oyun çağı”ndaki çocuklar arasındaki sağlık müsabakaları, gürbüz çocuk yarışmaları, çok çocuklu aile yarışmaları gibi faaliyetlerle de öjeni düşüncesinin halka ulaştırılması sağlanmıştır (Alemdaroğlu, 2017).

Halkevleri faaliyetlerinin ağırlıklı olarak yetişkinlere ve küçük çocuklara yönelik olmasından dolayı okul çağındaki çocuk ve gençlerin göz ardı edildiği düşüncesi ile CHP yönetimi yönünü, TİCİ'ye çevirmiştir. Faaliyetleri yetersiz görülen TİCİ'nin, “merkezleştirilmesi ya da orduya bağlanması” görüşleri gündeme gelmiştir. Bununla birlikte Kemalist rejim, İTC dönemindeki

paramiliter gençlik teşkilatlanmalarına benzer bir yapılanmaya da yönelmiş; alanında uzman kişilerin raporları doğrultusunda politikalar uygulamaya başlamıştır. Konjonktürel eksende dönemin etkin paramiliter derneği Almanya'daki "Hitler Jugend" teşkilatıdır. Bu nedenle Alman Spor mühendislerinden Carl Diem davet edilmiştir. 1933 yılında Türkiye'ye gelen Carl Diem'in raporu ve rapor sonucunda öngördüğü "Gazi Gençlik Derneği"⁹ Türk spor tarihi için çok önemlidir, Türkiye'de sporun yeniden yapılanması bu rapor doğrultusunda gerçekleşmiştir (Akın, 2004). Diem raporunun yanında ülke içinde de asker kökenli ve CHP mensubu kişilerce bazı çalışmalar yapılmıştır. Nüzhet Haşım Sinanoğlu tarafından hazırlanan, "Türkiye Gençlik Teşkilatı", Hasan Cemil Çambel tarafından hazırlanan "Türk Millî Gençlik Birliği", Kazım Özalp tarafından hazırlanan "Türk Kemal Gençliği" ve Rahmi Apak tarafından hazırlanan "Atatürk Gençleri" bunlardan bazılarıdır. Bu çalışmalarda dikkat çeken husus, önerilen gençlik yapılanmalarında CHP himayesi ve Kemalist rejimin inkılaplarını gerçekleştirecek gençlik kitesinin vurgulanmasıdır (Akcan, 2017).

Erken Cumhuriyet Türkiyesinde Kemalist rejimin otoritesinin daha çok pekiştirildiği 1930'lu yıllarda devletçilik ilkesi, millî refah ve menfaatler için gerekli görülerek, kurumsallaştırılmaya başlanmıştır (İdare Heyeti Raporu, 1933). Beden terbiyesi ve spor millî terbiyenin asli unsuru ve devlet kontrolünde yürütülmesi gereken bir politika olduğu için bu alanda da kurumsallaşmalıdır. 1935'te CHP'nin parti programında "okullarda, devlet kurumlarında ve özel kurum ve fabrikalarda bulunanlar yaşlarına göre, beden eğitimi ile uğraşmak yükümü altına alınacağı" belirtilerek, "Başbakanlığa bağlı bir idare mekanizmasının yaratılması" yoluna gidilmiştir. Bu amaçla 1936 yılında kurulan "Türk Spor Kurumu" (TSK) ile Kemalist rejim, spor alanında daha otoriter bir konum elde etmiştir (Fişek, 1998). 1937 yılında ise beden terbiyesi ve spor konusuna hükümet programında daha detaylı bir şekilde yer verildiği görülür (Başbakan Celal Bayar Konuşması, Aktaran Öztürk, 1968):

"Milli kültür kadrosu içinde mütalaasını zaruri gördüğümüz sporu, profesyonel şampiyon yetiştirmek için istemiyoruz. Spor, okullarımız gibi, sahnemiz gibi milli kültürümüzün bir cüzüdür. Büyük gaye, Türk vatandaşını fikir ve düşünce itibarile kuvvetli, vücut itibarile kuvvetli ve tam sıhhatli, seciyeli gürbüz, güzel insan olarak yetiştirmektir. Nasıl ki memleketimizde okumak yazmak bilmeyen tek vatandaşın kalmasını istemiyorsak sevdiği ve bütün hayatınca tatbik edeceği laakal bir sporu olmayan vatandaş da kalmamalıdır. (...) Spor bir merkeze bağlayıp teşkilatlandırmak ve muhtelif spor teşekkül ve hareketlerini o vasıta ile idare etmek için yüksek huzurunuzla bir kanun layihası geleceğiz."

TBMM'nin 1938 yılında kabul ettiği 3530 sayılı "Beden Terbiyesi Kanunu" ile de beden terbiyesi ve spor, zorunlu bir devlet politikası hâline gelmiştir. Çalışmanın devamında Beden

⁹ Carl Diem hazırlamış olduğu raporu Akcan şu şekilde aktarır (Akcan, 2017): "Diem, ülke genelindeki 10-18 yaşları arasındaki kız ve erkek Türk gençlerini "Gazi Gençlik Derneği" adını verdiği bir yapılanma altında toplamayı amaçlamıştır. Bu yaş grubu arasındaki gençler, 10-14, 15-16, ve 17-18 olmak üzere üç kategoriye ayrılmaktadır. Her birlik 100 öğrenciden oluşmakta ve birliğin kurulması için Halk Partisi'nin görevlisi yetkilendirilmektedir. Birlikler kurulduktan sonra Halkevleri'ne devredilmektedir. Gazi Gençlik Derneği'ne üyelik ücretsizdir. Ancak seçimlik dersler için Gençlik Başkanı'nın izniyle ücret alınabilirdi. Derneklerin programı okullarla dengeli ve okulları tamamlayacak şekilde olacaktı. Derneklerin programlarında, koşu, atlama, gülle atma, jimnastik, yüzme, atıcılık, düzen ve arazi etkinlikleri, yürüyüş etkinlikleri, yıllık kamp, kır gezileri, yurtseverlik ve temizlik bilgisi dersleri yer alacaktı. Bunların dışında dernekler seçimlik dersler alabilecekti."

Terbiyesi Kanunu'nun tam metnini vermek yerine, öjenik ve militarist boyutlar içeren maddelerinin izah edilmesinin yeterli olacağı düşünülmüştür.

Öjenik Eğilimlerin Resmî Bir Tezahürü: Beden Terbiyesi Kanunu

Kemalist rejim döneminde yürütülen öjenik eğilimli beden terbiyesi ve spor faaliyetleri, II. Dünya Savaşı yaklaştığı dönemde bir mükellefiyet hâline dönüşür. Millî birliğin sağlanmasında önemli bir yere sahip spor faaliyetlerinin daha disiplinli ve denetim altında yürütülmesi için 1938'de mecliste Beden Terbiyesi Kanunu gündeme gelmiştir. Kanunun mecliste görüşmeleri yapıldığı sırada dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Kemalist rejimin beden terbiyesi ve spora dair bakışlarını şu ifadelerle belirtir (Kaya, 1938):

“Beden terbiyesi, spor ve ona mülhak olan diğer hareketleri, biz millî terbiyenin esaslı bir rüknü olarak telâkki ediyoruz. Her terbiyenin olduğu gibi, beden terbiyesi, ferdleri milletlere ve milletlerle beraber bütün beşeriyete hayırlı bir eleman olarak yetiştirmek gayesini istihdaf eder. Beden terbiyesi ile vücudu kuvvetlendirmek, güzelleştirmek, gençlerimizi, ferdlerimizi hayat savaşı için kudretli bir hâle getirmek istiyoruz. (...) Türk milleti esasen kuvvetlidir. Cihanda “Türk gibi kuvvetli” denmenin elbette bir sebebi vardır. Türk milleti kuvvetini yalnız kendi ırkından almış değildir, kuvvetini yalnız ırkî hususiyetine de borçlu değildir. Türkler bütün sporları yapmış ve onlarla vücudunu kuvvetlendirmiş bir millettir. (...) Beden terbiyesi ve spor Türklerde millî bir anane olmakla beraber, her şeyde olduğu gibi, bunu da nizam altına almak icab ederdi. Cumhuriyet, sporu pek zayıf ve perişan olarak buldu. Onu nizam altına koymak için bir takım kararlar aldı ve son üç sene zarfında bunu kendi fırkasına bağladı...”

Şükrü Kaya'nın “Beden terbiyesi ile vücudu kuvvetlendirmek, güzelleştirmek, gençlerimizi, ferdlerimizi hayat savaşı için kudretli bir hâle getirmek istiyoruz.” ifadesi, Beden Terbiyesi Kanunu'nun Sosyal Darwinist ve öjenik zihniyetlerle hazırlandığını da gösterir. Şükrü Kaya'nın ardından Konya milletvekili Osman Şevki Uludağ ise beden terbiyesi ve sporun devletin kontrolüne geçmesi gerekliliğini şu ifadelerle belirtir (Uludağ, 1938):

“Memlekette spor ve beden terbiyesi kelimeleri kullanılmağa başlayalı pek az zaman olmuştur. Hatta bu kelimeleri ilk kullanan arkadaşımız mebus olarak aramızda bulunmaktadır. Fakat bu kelimeler ortaya çıkar çıkmaz o kadar mütehasşısalar, âlimler ve hatta allâmeler çıktı ki, spordan, beden terbiyesinden beklediğimiz millî gaye tamamen kayb olmuş, ortalık bir anarşi hâlini iktisab etmiştir. Bu vaziyet dolayısıledir ki, Partimiz buna el koymuş bulundu. Fakat Partimizin de merkezinde bir kaç sene devam eden tedkik bunun Hükümet eline terk edilmesi gibi bir gayeyi intaç etti ve nihayet intikal etti. Spor asabı, ruhî ve adalı fonksiyonlar arasında muvazene yapar, spor bu suretle aynı zamanda bedenî ve millî verimleri yükseltecektir. Bu cihetle sporun gayri mesul ve bilhassa başıbozuk ellerle idaresi hiç doğru değildir. Çoktan hükümetin eline geçmesi lâzımdı.”

Görüşmelerin ardından Türkiye'de sporun devlet kontrolünde kalıcı hâle gelmesini sağlayan ve spor yapmayı gençlere vatan vazifesi gibi mükellef kılan 28 maddelik “3530 sayılı Beden Terbiyesi Kanunu”, 29 Haziran 1938 yılında kabul edilmiştir. Kanunun birinci maddesi gereği 22 Ekim 1938'de “Başvekâlet Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü” kurulmuştur. Kanunun fiiliyata geçmesi bu kuruluş tarafından çıkarılan yönetmelikler ile sağlanmıştır.

Rahmi Apak tarafından hazırlanan kanunun, dönemin en uç öjeni siyaseti uygulayan Almanya ve İtalya ülkelerindeki gençlik teşkilatlarından-“Hitler jugend” ve “Ballila”-esinlendiği belirtilmektedir (Reidegel'den Aktaran Akın, 2004). Tarakçıoğlu'na göre ise Beden Terbiyesi Kanunu, Carl Diem tarafından hazırlanmıştır. Ona göre, Diem'in 1933 yılındaki raporu, 1936 yılında kurulan TSK'nın yapı projesi olmuş ve 1938 yılında meclise sunularak kanunlaşmıştır (Tarakçıoğlu, 2014). Kanun tasarımcısı tartışılrsa da örnek alınan ülke değişmemektedir. Bu dönemde Almanya'nın örnek alınmasının siyasi içerikli boyutları da mevcuttur. II. Dünya Savaşı yıllarında siyasi elitler Türkiye'nin tarafsızlığını korumaya çalışsa da olası bir müttefiklikten dolayı bir yandan da var güçleriyle orduyu ve milleti savaşa hazırlamaya başlamıştır (Akın, 2004). Almanya'nın yanında savaşa dâhil olunması gerektiğini belirten Türkçü dergiler ve yayınlarda, Almanya'nın başarıları, “milliyetçilik ve ırkçılığın anlamlı ve yaşamsal dayanaklar olduğu” şeklinde değerlendirilmiş, Sosyal Darwinist bir yaklaşımla milletlerin “genişleme kabiliyeti”, “büyük nüfuslu millet olmak” Alman zaferleri nezdinde dile getirilmiştir (Ertekin, 2017). Bu yüzden Beden Terbiyesi Kanunu'nda I. Dünya Savaşı yıllarında olduğu gibi Almanya'daki gençlik teşkilatları örneği esas alınarak; “Başbuğ İlkesi” (Führer Prinzip) modeline göre teşkilatlanılmış, direktör olarak Tümgeneral Cemil Tahir Taner orduyla koordinasyonu sağlamak amacıyla getirilmiştir (Akın, 2004). Bu kuruma bir asker atanmış olması kanunun militarist yönünü, beden terbiyesi ve sporun millî savunmanın da bir parçası olarak ele alındığını göstermektedir.

“Başvekâlet Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün basın ile ilişkilerini yürüttüğü”¹⁰, 1939 yılında çıkarılan “Beden Terbiyesi ve Spor Dergisi”nin¹¹ ilk sayısındaki “Beden Terbiyesinin Çalışma Esasları” başlıklı yazıda Tümgeneral Cemil Tahir Taner ile yapılan söyleşiye yer verilir. Taner'in kanun hakkında söyledikleri şu şekildedir (Taner, 1939):

“Yurddaşın fizik ve moral kabiliyetinin yüksek derecede olması devletin başlıca kuvvet ve kudretini teşkil eder. Yurd müdafaası içinde olsun, başka işlerde olsun her türlü silah, teçhizat ve alat ve edevat ancak birer vasıtaadır. Bunları kullanacak olan insandır. Silah, teçhizat ve vasıtalar ne kadar mükemmel olursa olsun kullanacak eller kudretsiz ve beceriksiz, kullanacak kafalar şuursuz, idraksiz, hasılı insanın fizik ve moral kabiliyeti noksan olursa vasıtanın mükemmelliğinden istifade etmek mümkün olamaz. (...) Disiplin bir arada yaşayan ve birlikte iş gören, birlikte hareket ve faaliyette bulunan fertlerin muayyen prensiplere, kaidelere umumun muvaffakiyeti için içten gelen bir arzu ile hiç itiraz etmeksizin mutavaat etmesi ve icabında şahsi duygu, heves ve kaptislerinden fedakârlık etmesi, o cemiyetteki fertler arasında küçüğüne sevgi, büyüğüne saygı, dengine samimi arkadaşlık ve müsamaha ruhunun yaşaması ve yaşatılmasıdır. Disiplin bir cemiyetin fertlerini birbirine bağlayan bir bağıdır. Bir cemiyetin, bir birliğin kuvveti bu bağı kuvveti ve gevşekliği derecesiyle mütenasiptir. (...) Ferdin sıhhati, tenasübü, gürbüzlüğü yurd müdafaası bakımından lüzumlu ve zaruri olduğu içindir ki Devlet bununla kendisini alakalı görmektedir. Bu yolda ferdin

¹⁰ Beden Terbiyesi Kanunu'nun halka ulaştırılmasında iki yayın oldukça etkili olmuştur: Beden Terbiyesi ve Spor Dergisi ile Halkevleri'nin yayın organı Ülkü Dergisi (Tarakçıoğlu, 2014).

¹¹ 1939 yılında çıkarılmaya başlanan Beden Terbiyesi ve Spor Dergisi'nin ilk sayısında, ağırlıklı olarak Beden Terbiyesi Kanunu'na yer verilmiştir. Nasuhi Baydar, “Devlet ve Spor” başlıklı yazısında, Beden Terbiyesi Kanunu ve buna bağlı olarak oluşturulan yeni teşkilatı, Atatürk'ün 01.09.1937 tarihindeki nutku ile emrettiğini belirterek şunları söyler: “Her çeşit ispor faaliyetlerini, Türk gençliğinin millî terbiyesinin ana unsurlarında saymak lazımdır. Bu işte, hükümetin şimdiye kadar olduğundan daha çok ciddi ve dikkatli davranması, Türk gençliğini ispor bakımından da, millî heyecan içinde iğtina ile yetiştirmesi önemli tutulmalıdır.” (Baydar, 1939).

sarfedeceği enerjinin kıymeti bu bakımdan ölçülmek gerektir. Doğrudan doğruya veya dolayısıyla yurd müdafaasına elverişli olmak mahiyetini haiz olmıyan ve aynı zamanda bu yüksek gayeyi de hiç göz önünde tutmıyarak, mesela yalnız sıhhat ve yalnız güzellik ve tenasüp endişesiyle veya diğer bir yalnız şahsi menfaati ve hususi duygusuyla sarfedilen gayretler manevi bakımdan hodgamane bir didinmeden ileri geçemez ve ferdin yurd müdafaasına faydalı olmak gayesini temin edemez. Fakat birinci gayeyi de istihdaf eden disiplin altında fenni ve muntazam çalışmalar aynı zamanda ferdin hem sıhhatini, hem tenasübünü, hem güzelliğini temin eder, diğer endişelerini daha tatmin edebilir. Ordu talimatnamelerinin birinde şöyle bir madde vardır: ‘Talimlerde hiçbir zaman maksat gösterişe feda edilmemelidir.’”

Taner’in ifadelerinde geçen “Yurd müdafaası...”, “... kullanacak eller kudretsiz ve beceriksiz, kullanacak kafalar şuarsuz, idraksiz, hâsılı insanın fizik ve moral kabiliyeti noksan olursa...”, “Ferdin sıhhati, tenasübü, gürbüzlüğü yurd müdafaası bakımından lüzumlu ve zaruri olduğu içindir...” cümleleri, Beden Terbiyesi Kanunu’nun Sosyal Darwinist bir temelde öjenik eğilimlerine işaret etmektedir.

Beden Terbiyesi ve Spor ve Ülkü dergilerinde yayımlanan yazılarda Türklük vurgusu da dikkat çekmektedir. 1930’lu yıllarda Türk Tarih Tezi ile başlayan Türklerin şanlı bir millet olduğu; insanlık tarihinin Türklerle başladığı söylemleri, beden terbiyesi ve spor alanında da karşılık bulur: “Çadırda doğup at üstünde ölmüş Türkler esastan ve ezelden sporcudurlar.” (Öz, 1939); “Bugünkü vesikalar, sporla en çok meşgul olan ırkı Türk olarak göstermektedir.” (Yarbay, 1939). Hatta bazı yazılarda “spor” kelimesinin Osmanlıca bir kelime olan “sipahi” (atlı asker) kelimesinden geldiği ve ingilizlerin telaffuzu ile son şeklini aldığı iddia edilmiştir (Gür’dan Aktaran Tarakçıoğlu, 2014). Türkçülük söylemlerinin yükselişi yine II. Dünya Savaşı sürecinde Cumhuriyet Türkçülerinin Almanya’nın başarısını milliyetçilik ile ilişkilendirmesi ve “istikbalin bir milliyetçilik yüzyılı” olduğu değerlendirmeleri ile ilişkilendirilebilir (Ertekin, 2017). “Millî ruh eksikliğini Fransa’da görüldüğü gibi ülkelerin çöküşüne yol açtığı” düşüncesi Türk milliyetçiliğini öne çıkarmıştır. Beden Terbiyesi Kanunu görüşmelerinde Kaya’nın ifadelerinde de Türk milliyetçiliği yüceltilmiştir (Kaya, 1938) “Türk milleti esasen kuvvetlidir. Cihanda “Türk gibi kuvvetli” denmenin elbette bir sebebi vardır.” 1940 yılında çıkarılan “Beden Terbiyesi Nizamnamesi”nde kulüplere verilen görevde “Türk gençliği” vurgusunun yapılmasıyla bu husus kanunda da kendini göstermiştir: “Her kulüp aynı zamanda İçtimaî terbiyeyi, cemiyet hayatı ile yurt sevgisini yükseltmeye çalışmayı vazife bilen bir terbiye müessesesidir. Bunlar, Türk gençliğini müşterek bir vatan mefkûresi etrafında toplamak ve kendilerini sıhhatli, kuvvetli ve yurt müdafaasına kabiliyeti mükemmel bir hâle getirmekle mükelleftir.” (Beden Terbiyesi Nizamnamesi, 1940: Madde 2).

Beden Terbiyesi Kanunu’nun 1’inci maddesinde amacı ve yürütücü kuruluşları belirtilmiştir: “Yurddaşın fizik ve moral kabiliyetlerinin ulusal ve inkilâbçı amaçlara göre gelişimini bağlayan oyun, jimnastik ve spor faaliyetlerini sevk ve idare etmek maksadile Başvekâlete bağlı ve hükûmî şahsiyeti haiz bir Beden terbiyesi genel direktörlüğü kurulmuştur.” (Beden Terbiyesi Kanunu, Madde 1). Bu madde, Kemalist rejimin ideal vatandaşı oluşturmak için nüfus ve insan bedeni üzerinde öngördüğü siyasetin bir boyutu olarak beden terbiyesi ve sporun bir araç işlevi gördüğünü açıkça göstermektedir. Çünkü Kemalist rejimin insanı “... güzel vücutlu, sağlam düşünceli, cesur, vakur, hakkını ve fikrini her yerde müdafa eder, neşeli ve ciddi olmaktan ibarettir.” (Kaya, 1938). Bu madde kanunu, “kurucu kanun” yapan maddedir.

Bu maddeye dayanılarak yeni bir devlet kurumu meydana getirilecek, kurumsal yapılanma başlayacaktır (Tokatlıoğlu, 2020). Başbakanlığa bağlı olacak kurumun, kamu tüzel kişiliğine sahip olması da hukuken birçok yetkiye de sahip olması demektir. Kısacası kanun, kendisinden sonra kurulacak olan Başvekâlet Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'ne geniş bir yetki alanı tanımıştır.

Beden Terbiyesi Kanunu 2 ve 3'üncü maddeleri, kurulacak olan Başvekâlet Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün sahip olduğu statü açısından önemlidir. Direktörlük, merkeziyetçi bir yaklaşımla inşa edilmiş; genel merkezine uluslararası spor ilişkilerinde temsil hakkı da verilmiştir.

Beden Terbiyesi Kanunu'nun 4'üncü maddesinde, beden terbiyesi mükellefiyeti, askerlik gibi ulusal bir mükellefiyet olarak kabul edilmektedir: “Gençler için kulüplere girmek ve boş zamanlarında beden terbiyesine devam etmek mecburidir. Hangi yaştaki vatandaşların ne kadar müddetle ve hangi mevsimlerde spor mükellefiyeti altında bulunacakları ve ne gibi devair ve müesseselerde beden hareketlerinin tatbiki lâzım geleceği İcra Tekilleri Heyetince tavin olunur.”(Beden Terbiyesi Kanunu, Madde 4). Açıkça kanunun ruhunu ortaya koyan bu madde, nüfusun sağlıklı unsurlarının çoğaltılmasını hedefleyen öjenik politikaların da tezahürüdür. Beden terbiyesi ve spor, devlet tarafından zorunlu bir görev olarak addedilmiştir. Bireyin kendi bedeni üzerinde mükellef kılınması ile aynı zamanda bireyin devletine karşı vatandaşlık ödevi algısı oluşturulmak istenilmiştir.

Beden Terbiyesi Nizamnamesi ile kanunda yer alan mükellefiyet şartları açıklığa kavuşturulmuş; böylelikle kanunun öjenik içeriği somutlaştırılmıştır. Buna göre (Beden Terbiyesi Nizamnamesi, 1940):

“1. Orta mektep başlangıç yaşı olan 12 -dâhil- yaşından itibaren askerlik mükellefiyeti nihayeti olan 45 -dâhil- yaşına kadar her erkek yurttaş ve 12 -dâhil- yaşından 30 -dâhil- yaşına kadar her kız ve kadın yurttaş beden terbiyesi ve spor mükellefiyetine dâhildir. Bunlardan hangi mahalde, hangi yaşta ve ne gibi vasıf ve şartlara sahip olanların kısmen veya tamamen bu mükellefiyeti ifa için kulüplere girmeğe davet edilecekleri ilân olunur. 2. Resmî ve hususî daireler imkân mevcut oldukça kendi mensuplarının beden faaliyeti yapmasını temin edecek tedbirleri hazırlayacaklardır. 3. Her mükellef haftanın yedi gününde en az 4 saatlik beden faaliyeti yapar. Kulüp ve gurup idareleri bu faaliyetleri mükelleflerin şahsi ve hususi vaziyetlerini ve mahallî iklim şartlarını göz önünde bulundurarak onların heveslerini arttıracak şekilde tanzim ederler. Çift, çapa, orak, harman ve emsali işleri bilfiil yapanlar o işin devamı müddetince izinli sayılırlar.”

Nizamnamede yaş ve cinsiyet üzerinden mükellefiyet belirlenmiştir. Erkeklerin yaş sınırının askerlik yaş sınırı ile aynı tutulması, kanunda getirilen mükellefiyetin askerlik yükümlülüğü ile eş değer tutulduğunu, militarist bir içeriğe sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte Nizamnamenin 3. maddesi ile bedensel durum farklılıkları dikkate alınmıştır. Mükelleflerin sağlık durumlarına göre (sağlıklı, hasta, sakat) hangi beden faaliyetlerini yapacağı belirtilecektir. Bu açıdan “Beden Terbiyesi Kanunu dışlayıcı değil kapsayıcıdır; en güçlü, en sağlıklı ve irksal anlamda saf bireyi aramaz.” (Tokatlıoğlu, 2020).

Beden terbiyesi ve spor eğitimlerinin istisnasız ülkenin her yerinde uygulanacağı ve denetimi kanunun, Vilayet Teşkilatı başlığında belirtilmiştir. Buna göre her il bir beden terbiyesi bölgesi, valiler ise bölgelerin başkanıdır. İllerde valiler, ilçelerde kaymakamlar, nahiyelerde nahiyemüdürleri, belediye teşkilatı olan köylerde belediye başkanları ve diğer köylerde muhtarların yönetimi ve sorumluluğundadır. Bununla birlikte her bölgede vali sorumluluğu altında bölge beden terbiyesi direktörü ve ilgili bölgede uygulanan spor ile alakalı valinin seçtiği ve beden terbiyesi direktörünün onayladığı bir ajan bulunmaktadır. Yeni bir örgütlenme yoluna gidilen beden terbiyesi ve spor konusunda Halkevlerinin işlevi de devam etmektedir (Beden Terbiyesi Kanunu, mad. 10, 11, 14). Hedef kitlenin tüm ülke nüfusu olması, en küçük yerleşim birimlerinin dahi göz ardı edilmemesi yine öjenik politikaların “nüfusa yönelik iyileştirme” işlevi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca kanunun ülke genelinde ön gördüğü teşkilatlanma yapısı açısından devlet ve hükümetin yerleşim yerlerindeki temsilcileri olan mülki amirler, spor eğitiminin de amirleri kabul edilmiştir.

Beden Terbiyesi Nizamnamesi'nin 11. maddesinde beden terbiyesi hareketleri zorunlu ve ihtiyari olmak üzere ikiye ayrılmıştır. “Mecburî hareketler: 1. Jimnastik (âletli, âletsiz, âlette, âlet ile), 2. Atletizm, 3. Hendbol-Voleybol-Basketbol (bunlardan hiç olmazsa biri), 4. Yüzme, 5. İzcilik (yürüyüş ve arazi bilgisi ve yurt müdafaası talimleri) ve Atıcılık, 6. Müsait iklimde dağcılık ve kayakçılık ve sahillerde denizcilik... İhtiyari hareketler: 1. Futbol, 2. Güreş ve Boks, 3. Bisiklet, Motosiklet, 4. Tenis, 5. Eskrim, 6. Yelken ve Kürek, 7. Ağır Aletli Jimnastik, 8. Siklet Kaldırma, 9. Burada isimleri zikredilmeyen diğer spor neveleri.” (Beden Terbiyesi Nizamnamesi, 1940, Madde: 11). İTC döneminde paramiliter derneklerde temel olan hareketlerden jimnastik ve izcilik, bu dönemde de üzerinde durulan alanlar arasında yer almaktadır.

Beden Terbiyesi Kanunu'nun ön gördüğü teşkilat yapısı ve denetim altındaki işleyişi militarist bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Taner, spor kulüplerinden beklentilerini de militer bir dil ile ifade etmiştir: “Kulüp idareleri gençlik ordusunun birer kumandanıdır. Önce zevk için kurulmuş olan kulüpleri bundan sonra yurt için faydalı olacak bir şekilde sokmak istiyoruz.” (Taner'den Aktaran Akın, 2004). Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü başındaki yönetici tarafından, gençlerin bir orduya; “Gençlerin beden terbiyesi ve sporu bu kanun ile kurulacak ve bu kanun hükümlerine intibak ettirilecek olan kulübler ve gruplar vasıtasile yaptırılır.” (Beden Terbiyesi Kanunu, Madde 13) maddesi ile belirtilen mükellefiyet esaslarını uygulamaya geçirecek olan kulüp yöneticilerin ise bir kumandana benzetilmesi militarist ruhun tezahürüdür.

Kanunun 22'inci maddesi ile “Beden terbiyesi işleri kışlalarda Millî Müdafaa Vekâleti, Cezaevlerinde Adliye Vekâleti, Okullarda Maarif Vekâleti ve Maarif Vekâletine bağlı olmayan okul ve müesseselerde merbut oldukları vekâletler tarafından beden terbiyesi genel direktörlüğünce tesbit edilecek esaslar dairesinde tanzim ve takib olunur. Bu maksadla işbu ilgili vekâletlerde beden terbiyesi işleriyle meşgul olmak üzere birer beden terbiyesi direktörlüğü kurulur.” eğitim sistemi de beden terbiyesi programına dâhil edilmiştir. Maddede “Ceza evlerinde Adliye Vekâleti” de dikkat çekicidir. Buna göre mükellefiyet ceza evlerindeki bireyleri dahi kapsamaktadır. Madde, genel olarak Sosyal Darwinist görüş ekseninde yorumlanabilir. Olası bir savaş, özellikle topyekûn bir savaş durumu göz ardı edilmeden ulusal müdafaa gerekleri çerçevesinde program planlanmıştır.

SONUÇ

Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde beden terbiyesi ve spor, faydacı bir yaklaşımla, yeni rejimin ihtiyaç duyduğu “sağlam ve gürbüz nesilleri” oluşturmak için formüle edilmiştir. Büyük savaşlardan çıkarak ulusunu kurmaya çalışan Cumhuriyet'in, nüfusunu çoğaltması ve devamlılığını sağlayacak inkılaplara uyumlu “makbul vatandaşa” ihtiyacı vardır. Beden terbiyesi ve spor ise bu ihtiyaçları sağlayacak en uygun biyo-politika aracıdır.

1930'lu yıllarda beden terbiyesi ve spor, Cumhuriyet yönetimi tarafından yine faydacı bir yaklaşımla ele alınsa da uyguladığı politikalar ve amaçları değişmeye başlamıştır. Her şeyden önce parti-devlet bütünleşmesinin gerçekleştiği bu yıllarda beden terbiyesi ve spor politikaları, devlet kontrolü altında yürütülmeye başlanmıştır. Ülkenin millî refahı ve menfaatleri için “devletçilik ilkesinin” her alanda kurumsallaşması meşru görülmüştür.

II. Dünya Savaşı'nın sinyalleri, 1930'lu yıllarda beden terbiyesi ve spor alanındaki uygulamaların yönünü belirleyen bir gelişme olarak karşımıza çıkar. Ulus-devlet inşasını sürdüren genç Cumhuriyet için yeni bir Dünya Savaşı, Kemalist rejimde beka kaygısı oluşturmuştur. Cumhuriyet yönetimi olası bir savaş durumuna karşı ordusunu ve milletini savaşa hazırlamaya başlamıştır. İTC rejiminin ardılı olarak kabul edilen Kemalist rejiminin bu kaygılar karşısında ilk politikası ise geçmişte uygulanan paramiliter gençlik yapılanmalarına başvurmak olmuştur. Beden terbiyesi ve spor politikalarında, Sosyal Darwinizm'in “güçlü olan hayatta kalır” ve “beka savaşı” ilkelerinin etkisi ile militer bir anlayış görünüm kazanmıştır.

Beden terbiyesi ve spor alanındaki uygulamaların yönünü belirleyen bir diğer unsur da ırkçılık düşüncesinin etkin olmasıyla ilişkilendirilen Sosyal Darwinizm'in uzantısı olarak kabul edilen öjenidir. Dünya genelinde ırkçılığın yükselişi, Kemalist rejimde de Türk ırkını yüceltme gereği ile karşılık bulmuştur. “Güçlü Türk” yaratmak ve Türk ırkının kadimliği ve üstünlüğü kanıtlanmak istenmiştir. Bu kapsamda yürütülen politikalar öjenizme kadar varmıştır. İnsan bedenine ve hayatına müdahale edilmesini meşru gören öjeni, beden terbiyesi ve spor politikalarında uygulama alanı bulmuştur. Böylelikle 1930'lu yıllarda Türkiye'de uygulanan beden terbiyesi ve spor politikalarında öjenik eğilimler de görünüm kazanmıştır.

Bu bilgiler ışığında çalışmada 3530 Sayılı Beden Terbiyesi Kanunu incelenmiştir. Beden Terbiyesi Kanunu, 1938 yılında Kemalist rejimin otoriterisinin pekiştirildiği bir dönemde kabul edilmiştir. Bu kanunla Türkiye tarihinde ilk kez ve kalıcı olarak beden terbiyesi ve spor devlet kontrolüne alınmıştır. İTC rejiminin ardılı Kemalist rejim, paramiliter gençlik yapılanmalarını daha ileri bir boyuta taşıyarak, beden terbiyesi ve spor politikalarına hukuki bir boyut kazandırmıştır. Kanunla beden terbiyesi ve spor faaliyetlerinin yürütülmesi görevi Başbakanlığa bağlı kurulan Başvekâlet Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'ne verilmiştir. Ordu disiplini anlayışı ile faaliyetlerini yürütecek direktörlüğün başına da Tümgeneral Cemil Taner getirilmiştir.

Beden Terbiyesi Kanunu, erken Cumhuriyet Türkiye'sinde resmî öjenik eğilimlerin açık bir dışavurumudur. Kanun ile amaçlanan “vücudu kuvvetlendirmek, güzelleştirmek, Türk gençlerini, Türk bireylerini hayat savaşı için kudretli bir hâle getirmek” ve makbul Cumhuriyet vatandaşını oluşturmaktır. Bu açıdan II. Meşrutiyet dönemi paramiliter derneklerin yasalamış

hâli olarak yorumlanabilir. Kemalist rejim, kanunla beden terbiyesi ve sporu vatandaşlara yükümlülük haline getirerek, insanların bedenlerine müdahale etme yetkisini hukuki bir çerçeveye oturtmuştur. Böylelikle beden terbiyesi ve spor, Cumhuriyet'in ulus inşasında devlet kontrolünde bir ulus yaratmak ve millî kimlik oluşturmak için öjenik eğilimli resmî politikaların bir aracı hâline gelmiştir.

Beden Terbiyesi Kanunu'nun öjenik boyutu dördüncü maddesinde açık bir şekilde görülmektedir. Kanunun ruhunu ortaya koyan bu madde ile beden terbiyesi, tüm bireylere bir mükellefiyet hâline getirilmiştir. Beden terbiyesi mükellefiyeti, askerlik gibi millî bir mükellefiyet olarak kabul edilmektedir. Bireylerin yaş, cinsiyet ve beden durumlarına göre belirlenen mükellefiyet nüfusun tamamını kapsayacak şekilde düzenlenmiştir. Anormal bireylerin bile muaf tutulmadan mükellef kılınması, kanunun, nüfusta istenilen yani nitelikli özelliklerin artırılmasını amaçlayan pozitif öjeni niteliği taşıdığını göstermektedir. Yine kanunda mükellefiyetin yerine getirilmemesi durumunda herhangi bir yaptırımdan bahsedilmemekte; bireye kendi bedeni üzerinde verilen mükellefiyet ile bireyin beden ve ruh sağlığını korumasının vatanına karşı bir ödev sorumluluğu olduğu algısı oluşturulmak istenmiştir. Cumhuriyet'in makbul vatandaşı, bedeni ile de Cumhuriyet'in hizmetindedir.

Kanunun yirmi ikinci maddesi ile beden terbiyesi ve spor mükellefiyetinin kışlalarda, okullarda, okul dışında ve hatta ceza evlerinde bile yerine getirilmesini sağlayacak birimlerden bahsedilir. Beden terbiyesi ve spor faaliyetleri, hiçbir kurum göz ardı edilmeden her yerleşim yerinde uygulanacaktır. Böylelikle devlet, kendi kontrolü altında disiplin içinde yürütülen beden terbiyesi ve spor faaliyetlerine bireylerin katılımını zorunlu hâle getirerek vatan müdafaası söz konusu olduğunda milletçe hazır olacaktır. Kemalist rejim, Beden Terbiyesi Kanunu ile Cumhuriyet'in militer toplumunu da hukuki bir çerçevede oluşturabilecektir.

Beden Terbiyesi Kanunu, dışlayıcı değil kapsayıcıdır. 1930'lu yıllarda Türk ırkını yüceltmeye yönelik diğer uygulamalar ile kıyaslandığında, söylemlerde “Türk” vurgusu karşımıza çıksa da kanunda Türk olmayanlara yönelik dışlayıcı ya da aşağılayıcı unsurlar yer almadığı görülmektedir. Mükellefiyet getiren dördüncü maddede bile “Her Türk vatandaşı” gibi bir ifade kullanılmamış, ülke nüfusuna hitap edilmiştir. Dolayısıyla kanun, diğer ırkları aşağılayan/küçülten öjenik bir unsur barındırmamaktadır. Kanununun gayesi Cumhuriyet'in devamlılığını ve ilerlemesini sağlayacak nitelikli nüfusun artırılması yani pozitif öjeniyeye yönelik olmakla beraber Darwinistçi yaklaşımın beka sorunu etrafında asker-vatandaş bireyi oluşturmaktır.

Çıkar Çatışması: Eserde, herhangi bir kişisel ve finansal çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı: Eserin tamamı Zühre Ayvaz tarafından tasarlanarak tamamlanmıştır.

Yayın Etiği: Çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuştur. Toplanan veriler tahrif edilmemiş ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayım ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

KAYNAKLAR

- Ahmad, F. (2016). *İttihatçılıktan Kemalizme*, (Çev. F. Berktaş Baltalı). Kaynak Yayınları.
- Akcan, E. (2015). *İttihat ve Terakki Fırkasının paramiliter gençlik kuruluşları*. Türk Tarih Kurumu.
- Akcan, E. (2017). İki dünya savaşı arasında Türkiye'de "gençlik teşkilatı" oluşturmaya dönük bazı tasavvur ve teşebbüsler. *Bellekten*, 81(292), 1001-1030. <https://doi.org/10.37879/bellekten.2017.1001>
- Akın, Y. (2004). *Gürbüz ve yavuz evlatlar*. İletişim Yayınları.
- Alemdaroğlu, A. (2017). Öjeni düşüncesi. İçinde T. Bora (Ed.), *Modern Türkiye'de siyasi düşünce, cilt 4: milliyetçilik*. (5. Baskı, ss. 414-421). İletişim Yayınları.
- Ardoğan, R. (2011). Ekolojik düzeni okumada iki yanlış: Sosyal Darwinizm ve öjenik. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18, 1-35.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III (1997). *Atatürk'ün söylev ve demeçleri I-III*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Ateş, T. (2008). *Biz devrimi çok seviyoruz*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Barret, D., ve Kurzman, C. (2004). Globalizing social movement theory: The case of eugenics. *Theory and Society*, 33(5), 487-527.
- Başkutlu, S. (2020). İttihat Terakki Cemiyeti'nin genç nesil algısı ve yönetimi. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(4), 4-21. <https://doi.org/10.47525/ulasbid.790079>
- Baydar, N. (1939). Devlet ve spor. *Beden Terbiyesi ve Spor*, 1(1), 3-4.
- Becquemont, D. (1996). Eugénisme. In P. Tort (Ed.), *Dictionnaire du darwinisme et de l'évolution*. (ss. 1408-1419). PUF.
- Beden Terbiyesi Kanunu. (1938). *Beden Terbiyesi Kanunu, Kanun no: 3530*. Resmî Gazete, 29.06.1938, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/3961.pdf>.
- Beşikçi, M. (2009). Militarizm, topkekûn savaş ve gençliğin seferber edilmesi: Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu'nda paramiliter dernekler. *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, 248, 49-92.
- Bora, T. (2017). Milliyetçilikler. İçinde T. Bora (Ed.), *Modern Türkiye'de siyasi düşünce, cilt 4: Milliyetçilik*. (5. Baskı, ss. 1-19). İletişim Yayınları.
- C.H.F. İstanbul Vilayeti 1933 Senesi Kongresi'nde okunan İdare Heyeti Raporu. (1933). *C.H.F. İstanbul Vilayeti 1933 Senesi Kongresi'nde okunan idare heyeti raporu*. Devlet Matbaası.
- CHF Halkevleri Talimatnamesi. (1932). *CHF Halkevleri Talimatnamesi*. Hâkimiyeti Millîye Matbaası,
- Cumhuriyet Gazetesi (1932, 3 Ağustos). Gazi Hz.nin beyanı. <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1932-08-03/0>.
- Ertekin, O. (2017). Cumhuriyet döneminde Türkçülüğün çatallanan yolları. İçinde T. Bora (Ed.), *Modern Türkiye'de siyasi düşünce, cilt 4: Milliyetçilik*. (5. Baskı, ss. 343-387). İletişim Yayınları.
- Eryücel, E. (2017). Öjenik bağlamında batı ülkelerinde ve Türkiye'de politika yapımı üzerine karşılaştırmalı analiz. Sarı S. (Ed.), *International Conference On Eurasian Economies* bildiriler kitabı içinde (ss.132-140). Beykent Üniversitesi, İstanbul.
- Fişek, K. (1998). *Devlet politikası ve toplumsal yapıyla ilişkileri açısından Dünya'da ve Türkiye'de spor yönetimi*. YGS Yayınları.
- Foucault, M. (2003). *Cinselliğin tarihi 1,2,3*, (Çev. H. Uğur Tanrıöver). Ayrıntı Yayınevi.
- Foucault, M. (2015). *İktidarın gözü* (Çev. Işık Ergüden). Ayrıntı Yayınevi.

- Foucault, M. (2018). *Toplumunu savunmak gerekir* (Çev. Şehsuvar Aktaş). Yapı Kredi Yayınları.
- Galton, F. (1904). Eugenics: its definition, scope and aims. *The American Journal of Sociology*, 10(1), 1-25.
- Garver, K. L. & Garver, B. (1991). Eugenics: past, present, and the future. *American Society of Human Genetics*, 49(5), 1109-1118.
- Glad, J. (2008). *Future human evolution: eugenics in the twenty-first century*. Hermitage Publisher.
- Gökalp, Z. (2014). *Türkleşmek, islamlaşmak, muasırlaşmak*. Ötüken Neşriyat.
- Gökay, F. K. (1934). Milli nüfus siyasetinde öjenik meselesinin mahiyeti. *Ülkü*, 3(15), 206-212.
- Göktürk, E. D. (2017). 1919-1923 dönemi Türk milliyetçilikleri. İçinde T. Bora (Ed.), *Modern Türkiye'de siyasi düşünce, Cilt 4: milliyetçilik*, (5. Baskı, ss.103-117). İletişim Yayınları.
- Güngör, E. (2007). *Dünden bugünden tarih-kültür ve milliyetçilik*. Ötüken Neşriyat.
- İnan, A. A. (2000). *Medeni bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün el yazmaları* (4. Baskı). Atatürk Araştırmaları Merkezi Yayınevi.
- Johnson, R. H. (1914). Eugenics and so-called eugenics. *American Journal of Sociology*, 20(1), 98-103.
- Kadioğlu, A. (2017). Milliyetçilik-liberalizm ekseninde vatandaşlık ve bireysellik. İçinde T. Bora (Ed.), *Modern Türkiye'de siyasi düşünce, cilt 4: milliyetçilik*, (5. Baskı, ss. 284-292). İletişim Yayınları.
- Kalaycıoğulları, İ., ve Akgündüz, B. (2019). Osmanlılardan erken Cumhuriyet dönemine öjenizme dair ilk metinler. *ÇKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(Özel), 87-95.
- Karpat, K. H. (2014). *Kısa Türkiye tarihi 1800-2012*. Timaş Yayınları.
- Koçak, C. (2017). Kemalist milliyetçiliğin bulanık suları. İçinde T. Bora (Ed.), *Modern Türkiye'de siyasi düşünce, cilt 4: milliyetçilik*, (5. Baskı ss. 37-53). İletişim Yayınları.
- Le Gouais, A., & Wach, E. (2013). A qualitative analysis of rural water sector policy documents. *Water Alternatives*, 6(3), 439-461.
- Lemke, T. (2013). *Biyopolitika*, (Çev: Utku Özmakas). İletişim Yayınları.
- Öksüz, İ. (2016). *Millet ve milliyetçilik*. Panama Yayınları.
- Öz, M. (1939). Yanlış anlayış. *Beden Terbiyesi ve Spor*, 1(3), 52.
- Özbek, N. (2002). Osmanlı'dan günümüze sosyal devlet. *Toplum ve Bilim*, 92, 7-33.
- Özçakır, S., ve Yıldırım, İ. (2016). II. Meşrutiyet dönemi beden eğitiminde çağdaş dönüşümler (1908-1918). *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 14 (1), 15-28. https://doi.org/10.1501/Sporm_0000000281
- Öztürk, K. (1968). *Türkiye Cumhuriyeti hükümetleri ve programları*. Ak Yayınları.
- Platon. (2007). *Yasalar*, (Çev. C. Şentuna-S. Babür). Kabalıcı Yayınları.
- Sağiroğlu, A. N. (2020). Öjeni ve sağlam bedenlilik. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (30), 115-130.
- San, H. (1981). *Belgeleri ile Türk spor tarihinde Atatürk*. Türk Spor Vakfı.
- Sarıнай, Y. (2008). *Türk milliyetçiliğinin tarihi gelişimi ve Türk Ocakları (1912-1931)*. Ötüken Neşriyat.
- Sarısamam, S. (2000). Birinci Dünya Savaşı sırasında ihtiyat kuvveti olarak kurulan Osmanlı Genç Dernekleri. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 11(11), 339-501. https://doi.org/10.1501/OTAM_0000000454

- Taner, C.T. (1939), Beden terbiyesinin çalışma esasları. *Beden Terbiyesi ve Spor*, 1(1), 2, 14, 15.
- Tanyu, H. (1981). *Atatürk ve Türk milliyetçiliği*. Töre-Devlet Yayınevi.
- Tarakçıoğlu, S. (2014). A failed project in Turkey's sport history: the law on Physical Education of 1938. *The International Journal of History of Sport*, 34(14), 1807-1819. <https://doi.org/10.1080/09523367.2014.940906>
- Tarcan, S. S. (1937, 9 Kasım). Sağlık bahisleri-halkın sıhhati. *Cumhuriyet Gazetesi*, s. 5.
- Tokatlıoğlu, A. E. (2020). *Biyopolitika kavramı çerçevesinde 1938 Beden Terbiyesi Kanunu*. Yayımlanmamış Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul.
- Tunaya, T. Z. (2015). *Türkiye'de siyasal partiler, Cilt: 1, İkinci Meşrutiyet dönemi*. İletişim Yayınları.
- Türkdoğan, O. (1995). *Niçin milletleşme; millî kimliğin yükselişi*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*. (1924). <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1924-anayasasi/>.
- Türkmen, M. (2018). *Beden terbiyesi: Erken dönem Türk spor politikalarının sosyo-politik temelleri*. Spor Yayınevi ve Kitabevi.
- Ünder, H. (2017). Türkiye'de Sosyal Darwinizm düşüncesi. İçinde T. Bora (Ed.), *Modern Türkiye'de siyasi düşünce, cilt 4: milliyetçilik*, (5. Baskı ss. 427-437). İletişim Yayınları.
- Üstel, F. (1997). *İmparatorluktan ulus-devlete Türk milliyetçiliği: 1912-1931*. İletişim Yayınları.
- Yamak-Ateş, S. (2012). *Asker evlatlar yetiştirmek, II. Meşrutiyet döneminde beden terbiyesi, askerî talim ve paramiliter gençlik örgütleri*. İletişim Yayınları.
- Yarbay, H. (1939). Yurd müdafasında sporun ehemmiyeti. *Beden Terbiyesi ve Spor*, 1(12), 7.
- Yeşilkaya, N. G. (2015). Halkevleri. İçinde T. Bora ve M. Gültekinil (Ed.), *Modern Türkiye'de siyasi düşünce, cilt 2: Kemalizm*, (8. Baskı ss. 113-119). İletişim Yayınları.
- Yıldız, A. (2013). *Ne mutlu Türk'üm diyebilene/Türk ulusal kimliğinin etno-seküler sınırları (1919-1938)*. İletişim Yayınları.
- Yıldız, A. (2015). Osmanlı Devleti'nde Türk milliyetçiliğinin oluşumu: sosyolojik bir yaklaşım. İçinde T. Bora ve M. Gültekinil (Ed.), *Modern Türkiye'de siyasi düşünce, cilt 2: Kemalizm*, (8. Baskı ss. 210-214). İletişim Yayınları.
- Yücel, M. S., ve Taşar, M. M. (2016). Sosyal Darwinizm: ortaya çıkışı, gelişimi ve erken Cumhuriyet'e etkisi. *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları*, 29, 309-340.
- 2/13258 Sayılı "Beden Terbiyesi Nizamnamesi". (1940). [http://www.tid.gov.tr/Makaleler/Y%C4%B1113-145\(1940\).pdf](http://www.tid.gov.tr/Makaleler/Y%C4%B1113-145(1940).pdf).

